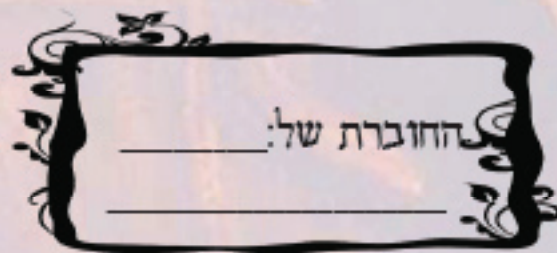

דברים

כתב: אליסף תל-אור

תוכן עניינים – מבנה ספר דברים

את ספר דברים ניתן לחלק לשלושה נושאים גדולים- שלושת נאומיו של משה, ועוד מספר "נספחים" המצטרפים לספר בנקודות שונות.

חלוקה זו נעשתה במקור על ידי הגאון מווילנה ועל ידי רד"צ הופמן והיא תנחה אותנו בלימוד ספר דברים:

חלק ראשון: מבוא לספר דברים, ברכ א, פסוקים א'-ה'.

חלק שני: הנאום הראשון של משה- הנאום ההיסטורי, ברכ א פסוק ו' עד ברכ ד' פסוק מ'.

הפותח במילים: "פָּעֶכֶר הִרְדֵּנוּ, בְּאֶרֶץ מוֹאָב, הוֹאִיל מִשָּׁה, בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמְרִי".

וחותם במילים: "וְשִׁמְרַת אֶת-חֻקֵּי וְאֶת-מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצַוָּה הַיּוֹם, אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ, וְלִבְנֵיךָ אַחֲרֶיךָ--וְלִמְעַן תִּפְאָרֶךָ יָמִים עַל-הָאָדָמָה, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כָּל-הַיָּמִים".

נאום זה עוסק בעיקרו בקורות עם ישראל בימי המדבר מנקודת מבטו של משה (שלא תמיד דומה במאת האחוזים למתואר בספר שמות או במדבר).

חלק שלישי: נתינת ערי המקלט, ברכ ד', פסוקים מ"א- מט

חלק רביעי: הנאום השני של משה, נאום המצוות ברכ ד' פסוק מ"ד- ברכ כ"ו פסוק י"ט.

הפותח במילים: "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלֶּה הַעֲזֹת וְהַחֻקִּים וְהַפְּשָׁטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מִשָּׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם".

וחותם במילים: "הַיּוֹם הַזֶּה, ה' אֱלֹהֶיךָ מֵצַוָּה לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת-הַפְּשָׁטִים; וְשִׁמְרַת וְעָשִׂית אֹתָם... וְלִהְיֶתָה עִם קְדֹשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבַּר".

נאום זה עוסק בעיקרו במצוות ובחוקי התורה, שמרביתן הופיעו בחומשים הקודמים, אך משה מעניק להם פרשות אחרת ומשמעות חדשה.

חלק חמישי: הנאום השלישי של משה,

הפותח במילים: "וַיֵּצֵא מִשָּׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לְאָמֹר: שְׁמֹר אֶת כָּל הַפְּצוּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצַוָּה אֹתְכֶם הַיּוֹם".

וחותם במילים: "הַעֲזֹתֵי כִכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמֵּתִים נְתַתִּי לִפְנֵיךָ... וּבַחֲרַת בְּחַיִּים, לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזָרְעֶךָ לְשִׁבְתָּ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָשָׁבַע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר וְלִצְחָק וְלִיעֹקֵב לְתֵת לָהֶם".

חלק שישי: כריזת משה מעם ישראל ומוחו, ברכ ל"א- סוף הספר.

פרק א', פסוקים א-ה: מבוא לספר דברים

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן... ויהי בארבעים שנה, בעשתי עשר חודש באחד לחדש דבר משה, אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אלהם. אחרי הכתו את סיוח מלך האמורי אשר יושב בחשבון, ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי. בעבר הירדן, בארץ מואב, הואיל משה באר את התורה הזאת לאמרי".

(דברים פרק א, פסוקים א-ה)

סמנו על המפה שלפניכם היכן נמצאים בני ישראל:

ציינו בלוח השנה את זמן ההתרחשות של ספר דברים (השנה ליציאתם ממצרים, החודש והיום בחודש):

ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי	שבת
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28		

חודש:

שנה:

ריבוי קולות: ייחודו, משמעותו ומטרתו של ספר דברים

סמנו בכל אחד מהקטעים שלפניכם את המילים בהם מסביר הפרשן את מטרתו של ספר דברים:

"הואיל משה באר – ... והכוונה :
הואיל לבאר, כלומר: לפרש ולברר,
להרחיב ולהעמיק את העניין.
כי הפועל באר יסודו בשם באר.
באר את התורה הזאת – מבטא זה
מציין בדיוק תכונת הספר שלפנינו,
שאינו קובץ חוקים ומשפטים יבשים,
אלא ספר דברים, המבררים
ומבארים את ערך חוקי התורה
וחשיבותם לאושר העם,
ספר מדרש התורה".
(ש.ל גורדון, פירוש על התורה)

יְקַשֵּׁב נָא / ר' ישראל נג'ארה

יְקַשֵּׁב נָא עִם אֵל מִתְנַשֵּׂא
דַּת וּמִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל
בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה
בְּאֵר אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים.

שֵׁם פָּנָיו לְהוֹכִיחַם שָׁם
הַזְכִּיר כֹּל מִקּוֹמוֹת אֲשֶׁם
וַדְּבַר דִּי זָהָב בְּרֵאשִׁים
בְּשִׁפְהָ אַחַת וּדְבָרִים.

רָצָה לְזַכּוֹת יִשְׂרָאֵל
לְכַד זְכַר לָהֶם כָּל אֵל
לְכֵן שׁוּבוּ שׁוּבוּ עִם אֵל
קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים.

"הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל ... ועוד יוסיף בספר הזה כמה מצות שלא נזכרו כלל... וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם – כמה ימרהו במדבר, וכמה שהתנהג עמהם הקב"ה במידת רחמים, וזה להודיע חסדיו עמהם ועוד שינכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקלם פן יספו בכל חטאתם, ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במידת רחמים יתנהג עמהם לעולם..."

(הקדמת הרמב"ן לספר דברים)

שאלות לדיון:

- על פי הפסוקים שקראתם בעמוד הקודם, ועל פי דברי הפרשנים, במה שונה ספר דברים מיתר ספרי התורה?
- מה מטרתו של ספר דברים על פי כל אחד מהפרשנים?
- הרמב"ן מכנה את ספר דברים בשם שקבעו חכמים: "משנה תורה". מה משמעות שם זה ומדוע הוא מתאים דווקא לספר דברים?

פרק א', ו-יח: הנאום ההיסטורי של משה, חלק א'

בפרק א', לאחר חמשת הפסוקים הראשונים המהווים הקדמה לספר כולו, מתחיל נאום הראשון של משה. בנאום זה חוזר משה על מספר אירועים חשובים ומשמעותיים בעיניו, אשר תוארו זה מכבר בחומש שמות ובחומש במדבר. קראו את פרק א', פסוקים ו- י"ח ולאחר מכן קראו את הפסוקים מספר שמות המובאים כאן לפניכם.

השלימו את הקומיקס על פי הפסוקים מספר שמות:

יתרו

תשמע, יתרו, אין לי זמן
למשום! כל היום אני
שופט את העם...

תקשיב לי, מה שאתה צריך
לעשות זה _____
_____

משה

שאלות לדיון:

- מהו האירוע אותו מתאר משה? מדוע לדעתכם הוא בחר לחזור ולספר דווקא את האירוע הזה?
- האם התיאור בספר שמות ובספר דברים זהה?
- מה שונה בין המתואר בספר שמות, לבין המתואר בלשונו של משה בספר דברים?
- מדוע לדעתכם קיים הבדל זה?
- מה המשמעות של הבדל זה?
- מה אנו יכולים ללמוד מפער זה על ספר דברים?

"וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, כֹּהֵן מִדִּיָּן, חֹתֵן מֹשֶׁה, אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וְלִיִּשְׂרָאֵל עַמּוֹ, כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם... וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה, אֶל הַמַּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה: אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בְנֵיהָ עִמָּה. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְיַת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשָּׂק לּוֹ וַיִּשְׂאֲלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֵאוּ הָאֱלֹהִים. וַיִּסְפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אֹדֶת יִשְׂרָאֵל; אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְרַתֶּם בְּדֶרֶךְ, וַיִּצְלַם ה'..."

ויהי ממוחרת וישב משה לשפט את העם; ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב. וירא חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם; ויאמר: "מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם? מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב?". ויאמר משה לחתנו: "כי יבא אלי העם לדרש אלוהים; כי יהיה להם דבר, בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו, והודעתי את חקי האלוהים ואת תורתיו."

ויאמר חתן משה אלי: "לא טוב הדבר אשר אתה עשה. נבל תבל גם אתה, גם העם הזה אשר עמך. כי כבוד מופך הדבר, לא תוכל עשהו לבדך. עתה שמע בקלי, איעצך ויהי אלוהים עמך; היה אתה לעם מגל האלוהים, והבאת אתה את הדברים אל האלוהים. והזהרתה אתהם, את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוהים, אנשי אמת, שנאי בצע- ושמת עליהם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמשים ושרי עשרות. ושפטו את העם בכל עת, והיה כל הדבר הגדל יביא אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם; והקל מעליך ונשא אתך. אם את הדבר הזה תעשה וצוץ אלוהים ויכלת עמד וגם כל העם הזה על מקמו יבא בשלום."

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ, וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר. וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשֵׁי חֵיל מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רְאִשִׁים עַל הָעָם: שְׂרֵי אֲלָפִים, שְׂרֵי מֵאוֹת, שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת. וַשְּׁפֹטוּ אֶת הָעָם, בְּכָל עֵת, אֵת הַדָּבָר הַקָּטָן וַיְבִיאֵן אֶל מֹשֶׁה, וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹטוּ הֵם."

(שמות י"ח, א-כ"ז)

ריבוי קולות: לאן נעלם יתרו בסיפורו של משה?

ניתן להצביע על הבדלים שונים בין המתואר בספר שמות לבין התיאור של משה בספר דברים, אנו נעמוד על נקודה אחת והיא כיצד ניתן להבין את ההיעלמות של יתרו בסיפורו של משה לעומת המסופר בספר שמות.

קראו את הפרשנויות השונות המוצגות בפניכם, ובחנו עם איזו מהעמדות אתם מזדהים. לאחר מכן כתבו את עמדתכם (פרשנות מקורית משלכם, או הסבר איזו מהדעות היא הנכונה לדעתכם:

אדעתי. משה לא רוצה להזכיר את יתרו. כדי שהעם לא יגויל אפקפק בכל מוסר המשפט והשופטים. בטענה של המוסר הזה הוקם רק בגלל עצמו של יתרו. שהוא בכלל לא מעם ישראל. אכן משה לקח את הקרדיט. אבל גם את האחריות על מערכת המשפט - במטרה למצק אתה.

אני גושבת שמה רצה להדגיש בסיפור את העניין האישי שלו - עדי כמה היה קשה או אהיהיג את העם במדינה. כמו שהוא באמת אחרי כמה פעמים: "לא אוכל לדבר שאת אתכם". ואכן. הוא מדגיש את הכאב האישי שלו בסיפור. ולא נכנס אפירטי הפירטיס כמו מתואר בספר שמות.

אדעתי זה אגד המקומות שאפשר אומר עויהק שגם מנהיגים גדולים ומשובים עושים אפעמים טעויות. אני לא גושבת שמה העוים בכוונה את יתרו. הוא פשוט שכח להזכיר אתו ולהזכיר או גודה על העצה הנפלאה שלו. ואם היינו שואלים את משה הוא בודאי היה מצטער על כך...

שאלתי את השאלה הזו את סבא שלי. והוא הסביר לי שאת המעט הומשי גויה כתבו קבוצות שונות בעם ישראל. וכנראה שהגיבור של מינוי השופטים בספר דברים מקרף עמדה של קבוצה אחת מכו שכנעה את הסיפור על מינוי השופטים בעצמ יתרו בספר שמות.

פרק א', יט-מ: הנאום ההיסטורי של משה, חלק ב'

לאחר שמשה פתח את נאומו הראשון בהזכרת הסיפור הנוגע לשפיטת העם, ממשיך משה וחוזר על אירוע נוסף משמעותי שעבר על עם ישראל בימיהם במדבר. קראו את פרק א', פסוקים י"ט-מ, ולאחר מכן את הפסוקים מספר במדבר המובאים כאן לפניכם. וסמנו את הפסוקים בהם המתואר כאן (בספר במדבר) שונה מהמתואר מנקודת מבטו של משה בספר דברים.

השלימו את הקומיקס על פי הפסוקים מספר במדבר:

אל תאמין לדברי המרגלים. הארץ _____

בשביל זה אלוהים הוציא אותם ממצרים! כדי שנמות במדבר!?

איש מבני ישראל יהושע בן נון וכלב בן יפונה

שאלות לדיון:

- מי יזם את שליחת המרגלים על פי המתואר בספר במדבר, ועל פי המתואר בלשונו של משה בספר דברים? כיצד אתם מסבירים הבדל זה?
- מי נענש בעקבות חטא המרגלים על פי ספר במדבר ומי על פי דברי משה כאן?
- כיצד אתם מסבירים אם כן את דבריו של משה בספר דברים?
- מה אנו יכולים ללמוד מכאן על ספר דברים?

יַיְדָבֵר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיְתִירוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל; אִישׁ אֶחָד, אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אַבְתִּיו תִּשְׁלַחוּ כָּל נָשִׂיא בְהֵם... וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן... וַיַּעֲלֶה וַיְתִירוּ אֶת-הָאָרֶץ...

וַיָּשֻׁבוּ, מִתּוֹר הָאָרֶץ, מִקֵּץ, אַרְבָּעִים יוֹם. וַיָּלְכוּ וַיָּבֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ: "בָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ, וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ, הוּא זֶה פְרִיָּהּ. אָפֶס כִּי (אבל) עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ, וְהָעַרְסִים- בְּצִרְחֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלְדֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם..." וַיַּהֲסֵם כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר: "עֲלֶה נַעֲלֶה וַיְרַשְׁנוּ אֹתָהּ, כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ" וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ: "לֹא נוּכַל, לַעֲלֹת אֶל הָעָם, כִּי חָזָק הוּא, מִמֶּנּוּ." וַיִּצְיִאוּ דַבַּת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ, אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר: הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ, אֶרֶץ אֹכֵלֹת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא..."

וּתְשֹׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְּפוּ הָעָם בְּלִילָה הַהִוא. וַיִּלְנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן, כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל הָעֵדָה: "לֹא מִתְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אוּ בַמִּדְבָּר הַזֶּה, לוֹ מוֹתֵנוּ. וְלָמָּה ה' מְבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל בְּחַרְבַּב, נָשִׁינוּ וְטַפְנוּ יְהִיוּ לְבָנֵינוּ; הַלֹּא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרַיִם" וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו: "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה מִצְרַיִם" וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן עַל פְּנֵיהֶם לְפָנָי כָּל קְהַל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון וְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה מִן הַתְּרִים אֶת הָאָרֶץ קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם. וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ - טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד. אִם חָפֵץ בָּנוּ ה' - וְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְנִתְּנָה לָנוּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר הוּא זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ..."

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: "עַד אָנֹכָה נִאָּצְנִי הָעָם הַזֶּה? וְעַד אָנֹכָה לֹא יֵאָמְרוּ כִּי בְּכָל הָאֲתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבוֹ? אֲכַנּוּ בְּדַבַּר וְאוֹדִשְׁנוּ, וְאֶעֱשֶׂה אֹתָךְ לְגוֹי (לעם) גְּדוֹל וְעַצוֹם מִמֶּנּוּ..."

(במדבר י"ג-י"ד)

ריבוי קולות: האם אכן בשל חטא המרגלים נענש משה שלא להיכנס לארץ?

כמו שראינו ישנם מספר הבדלים משמעותיים בין תיאור חטא המרגלים בספר במדבר לתיאורו בנאומו של משה בספר דברים. לפניכם מספר תשובות של פרשנים שניסו לענות על השאלה למה מתכוון משה באמרו: "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם". קראו את התשובות ובחנו האם אחת מהן דומה לתשובה שאעניתם בעמוד הקודם? העתיקו את התשובה איתה את מזדהים ביותר.

משה מתכוון לא מתכוון שהוא נענש בגלל חטא המרגלים, שהרי נאמר במפורש בספר במדבר שהוא לא נכנס לארץ בגלל חטאו במי מריבה. אלא שהוא הזכיר זאת כאן, בכדי להזכיר יחד את כל אלו שנענשו בעונש דומה- שלא להיכנס לארץ כנען, ולכן הזכיר את שני הדברים יחד.

הרמב"ן

אני מסכים עם הרמב"ן שמשה מתכוון למי מריבה. אבל אני לא מסתפק בהסבר שלך שמשה פשוט רצה לכלול יחד את כל אלו שנענשים באי כניסה לארץ.

לדעתי משה דיבר בנחרצות אל העם, ולפתע ראה שפניהם מעתצבים או זועפים בשל התוכחה שאמר להם. ולכן רצה משה לפייס אותם, ואמר להם שגם הוא לא נכנס אל הארץ, בדיוק כמותם. ובפסוק ל"ט המשיך בניסיון הפיוס ואמר להם- שהבנים שלהם יזכו להיכנס לארץ.

אני לא מסכים עם שניכם כלל ועיקר. איך אפשר לטעון שמשה מדבר על מי מריבה אם הסיפור היחידי אותו הוא מספר בפסוקים אלו הוא חטא המרגלים. אלא שאכן משה נענש בשל חטא המרגלים, ולא בשל מי מריבה שלא להיכנס לארץ. וזאת משום שמשה במקום לעשות את דבר ה' ולשלוח מרגלים לתור את הארץ, החל להרבות עליהם בשאלות, שבסופו של דבר גרמו למרגלים להוציא דיבת הארץ רעה. ועל כך נענש משה. אך מכיוון שאלוהים ידע שהוא לא עשה זאת בכוונה, הוא לא אמר זאת למשה יחד עם כל בני ישראל, אלא לאחר מי מריבה.

אברנבאל

אתה רוצה לומר ששלושים ושבע שנה אלוהים לא גילה למשה שהוא נענש? זה לא נשמע לי הגיוני. לדעתי, שני הפסוקים האלו בכלל לא אמורים להיות כאן. כי הם אכן, כמו שאמרו החכמים שמעלי מדברים על מי מריבה. ובעצם אנחנו אמורים לקרוא מיד לאחר פסוקים ל"ו את פסוק ל"ט (תקראו, ותראו שזה המשך ישיר). ובעריכה מאוחרת כלשהי של התורה, מישהו הדביק את הפסוקים האלו כאן...

נפתלי הרץ הומברג

שמואל לייב גורדון

פרק א', יט-מ: הנאום ההיסטורי של משה, חלק ג'

בעקבות סיפור חטא המרגלים, ממשיך משה ומזכיר את הסיפור שבא בעקבותיו של חטא המרגלים, הלא הוא חטא המפעלים. קראו את פרק א, פסוקים מ"א-מ"ו, ולאחר מכן את הפסוקים מספר במדבר המובאים כאן לפניכם. בין הקטעים אין הבדלים גדולים, כמו בפעמים הקודמות, אך ישנו לפחות הבדל אחד משמעותי, שנראה לכאורה כסתירה:

השלימו את הקומיקס על פי הפסוקים שלפניכם:

הבנו שסעינו כשהקשבנו למרגלים, אבל עכשיו, ארזנו כבר את כל התיקים ואנחנו מוכנים לעלות אל ההר ולהיכנס לארץ!

משה

אנשים מבני ישראל

_____

_____

_____

שאלות לדיון:

- מהם שונה בין תיאור הדברים בספר במדבר לספר דברים?
- כיצד אתם מסבירים הבדל זה?
- מדוע לדעתכם חוזר משה דווקא על סיפור זה?
- מה המסר החשוב שהוא רוצה שהעם ילמדו ממנו?

וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלָיו: "חָטְאנוּ לַיהוָה, אֲנַחְנוּ נַעַלְהָ וְנִלְחַמְנָהּ, כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ".
וַתַּחֲזְרוּ אִישׁ אֶת כְּלֵי מִלְחָמָתוֹ וַתָּהִינּוּ לַעֲלֹת הַהָרָה. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: "אָמַר לָהֶם – לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלְחַמְנוּ, כִּי אֵינְנִי בִקְרַבְכֶם; וְלֹא – תִנְגְּפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם".
וַאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שָׁמַעְתֶּם; וַתֹּמְרוּ אֶת פִּי ה' וַתִּזְדוּ וַתַּעֲלוּ הַהָרָה. וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּדָרֶךְ הַהוּא לִקְרַאתְכֶם, וַיְדַיְפוּ אֶתְכֶם, כְּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים; וַיָּכַתוּ אֶתְכֶם בְּשַׁעִיר עַד חֲרָמָה".

(דברים א', מא-מו)

וַיִּשְׁכַּמוּ כַּבָּקָר וַיַּעֲלוּ אֶל רֹאשׁ הַהָר לֵאמֹר: "הֲנֵנוּ וְעַלֵינוּ אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' כִּי חָטְאנוּ".
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: "לָמָּה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה'? וְהוּא לֹא תַעֲלֶחַ. אֵל – תַּעֲלוּ, כִּי אֵין ה' בִּקְרַבְכֶם; וְלֹא – תִנְגְּפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם. כִּי הָעַמְלִקִּי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם, וְנִפְלְתֶם בְּחָרְב; כִּי עַל כֵּן שָׁבַתֶם מֵאַחֲרֵי ה' וְלֹא יִהְיֶה ה' עִמָּכֶם".
וַיַּעֲפִלוּ לַעֲלֹת אֶל רֹאשׁ הַהָר וְאַרְזוֹן בְּרִית ה' וּמִשָּׁה לֹא מָשׂוּ מִקְרֵב הַמַּחְנֶה. וַיִּרֶד הָעַמְלִקִּי וְהַכְּנַעֲנִי, הַיֹּשֵׁב בְּדָרֶךְ הַהוּא, וַיַּכּוּם וַיָּכַתוּם עַד הַחֲרָמָה".

(במדבר י"ד, מ-מה)

ריבוי קולות: עמלקי וכנעני או אמורי?

בקטע הקצר המתאר את חטא המעפילים ועונשם, לא קיימים הבדלים גדולים ומשמעותיים כמו בשני הסיפורים הקודמים: מינוי השופטים וחטא המרגלים. יחד עם זאת, ההבדל שבין שתי הגרסאות בשאלה מיהו העם שיצא אל מול עם ישראל למלחמה- העמלקי והכנעני או האמורי, מעורר שאלה לא פשוטה: כיצד ניתן להסביר סתירה זו בין שני המקורות?

קראו את הפרשנויות השונות המוצגות בפניכם, וכתבו איזו מהעמדות שכנעה אתכם ביותר (הסבירו מדוע):

העמלקי והכנעני – הוא האמורי, כי כל אמורי הוא כנעני ולא חשש הכתוב להפרישו בעבור העמלקי שהוא מבני שם וכנען שהוא אבי האמורי מבני חם. (במדבר, י"ד, מה)

ויצא האמרי – הוא הכנעני כאשר פירשתי. (דברים, א, מ"ד)

אבן עזרא

על חמשה חומשי תורה
חמשה בנחות
היו אמורים כי מול אבן עזרא יצא
אבי עור
היו לו חמשה בנות ויהי חמשה בנות
היו לו חמשה בנות

כווארשא

כאשר יצא האמורי נגדרו אחריו שאר עמים להילחם בישראל... והעמלקי והכנעני היו חברים לדעה, והה שכתב ויצא האמורי היושב בהר בלשון יחיד כי מתחילה יצא לבדו, אך אחר כך נגדרו אחריו עוד ונעשו כאשר תעשינה הדבורים, אשר אם אחת יוצאת כולם נגדרות אחריה.

כרם הצבי

ספר דברים

צבי הורש סרבר
הוא אמר לו עמלק ויהי
הוא אמר לו עמלק ויהי
הוא אמר לו עמלק ויהי

ויגדון
הוא אמר לו עמלק ויהי

האמרי מתואר בתנ"ך כעם גבוה וחסון. ועל כן כאשר אומר משה שהאמרי יצא למלחמה אל מול בני ישראל, הוא מתכוון שעם ישראל חש אימה ופחד אל מול עוצמתם של העמלקי והכנעני, עד שהוא דימה אותם לאמרי – הידועים בכוחם ועוצמת ידם.

ד"ר אביחי אביחי

אנו מוצאים במקרא פעמים רבות סיפורים או מצוות אשר חוזרים על עצמם בשינויים נוסח קלים. הדבר נובע ככל הנראה ממסורות שונות שעברו במשך הדורות עד שנכנסו אל המקרא. כך נשתקעו במקרא גרסאות שונות לאותם אירועים היסטוריים.

אנציקלופדיה מקראית

המקרא
הוא ספר המקרא והוא
הוא ספר המקרא והוא
הוא ספר המקרא והוא

הוא ספר המקרא והוא

"עת לאהוב ועת לשנוא, עת מלחמה ועת שלום"

בספר במדבר מתוארים המלאכים (שליחים) ששולח משה אל סיחון מלך חשבון בכדי לעבור בארצו, אך הביטוי: "דברי שלום" לא מופיע שם, כפי שהוא מופיע בדבריו של משה כאן, בספר דברים.

ניתן להסביר בדרכים שונות את הפער שבין ספר דברים, אבל מהמשך ספר דברים ניכר כי "דברי השלום" לא נכנסו במקרה אל דבריו של משה. שכן אנו מוצאים שבהמשך ספר דברים, מצווה משה את בני ישראל "דברי שלום" לפני שפותחים במלחמה כלשהי:

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תִּעֲנֶנּוּ וּפְתַחְתָּ לָךְ – וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יְהִי לְךָ לְמַסַּע וְעִבְדוּךָ. וְאִם לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ – וְעָשִׂיתָ עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרָתָ עָלֶיךָ. וּנְתַנָּה ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְהִכִּיתָ אֶת כָּל זְכוֹרָה לְפִי חָרֵב. רַק הַנְּשִׂימוֹת וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר (אסור לך להרוג), כָּל שְׁלָלָה תִּבְזֹז לָךְ וְאֶכְלַתָּ אֶת שְׁלָל אִיבִיךָ, אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ. כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הַרְחֹקוֹת מִמָּךְ מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא מַעְרֵי הָאֱלֹהִים הֵנָּה. רַק מַעְרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה (שבעת העמים היושבים בארץ כנען) אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא תַחֲזִיחַ כָּל נַשְׁמָה.

(דברים כ', י"ט"ז)

שאלות לדיון:

- האם התיאור שפסוקים הוא מוסרי בעיניכם? מדוע?
- מה הייתם משנים בו ומה הייתם משאירים כמות שהוא?
- האם לדעתכם הכוונה בפסוקים שבכל מלחמה יש לפתוח בדברי שלום (כמו שפסק הרמב"ם)?
- או שיש מקרים בהם ניתן ישירות לפתוח במלחמה?
- כיצד ניתן להסביר את הפער שבין הדרישה לפתוח בדברי שלום, לבין הציווי שבסוף אותה פסקה הקובע: "לא תחייח על נשמה"?

וכך פסק הרמב"ם להלכה בעקבות קטע זה מספר דברים:

אין עושין מלחמה עם אדם בעולם,

עד שקוראין לו לשלום.

אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת המצוה.

שנאמר: "כי תקרב אל עיר להילחם עליה וקראת אליה

לשלום" (דברים כ', י')

אם השלימו – וקיבלו שבע מצוות בני נח עליהן – אין

הורגין מהן נשמה."

(משנה תורה לרמב"ם, הלכות מלכים פרק ו', הלכה א')

הביטו בסמל צבא ההגנה לישראל שלפניכם,

- ממה מורכב סמל צה"ל (מאילו סמלים)?
- מה מבטא כל אחד מהם?
- כיצד באים לידי ביטוי הסמלים שבסמל צה"ל את הפסוקים מספר דברים ודברי ההלכה של הרמב"ם?

פרק ג', יב-כ: הנאום ההיסטורי של משה, חלק ה' "חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל"

בפסוקים אלו חוזר משה על המתואר בספר במדבר, שם מבקשים שניים וחצי השבטים לקבל את הנחלה בה הם כבר יושבים - בעבר הירדן המזרחי, ולא לעבור יחד עם כל שאר בני ישראל את הירדן, ולקבל נחלה ממעבר לו. משה מסכים, אך קובע כי עליהם לצאת חלוצים - כשחרבות מונחות על חלציהם (המותניים), ראשונים לפני כל יתר בני ישראל, בכדי לעזור לכל השבטים לזכות בנחלתם. ורק לאחר מכן יוכלו הלוחמים לשוב אל נחלותיהם - אל הנשים, הילדים, הצאן והבקר שהשאירו בעבר הירדן.
בדומה למעשה החלוצי של שניים וחצי השבטים, גם בימי ראשית הציונות עלו ארצה צעירים וצעירות שרוח החלוציות מפעמת בליבם בכדי לרשת את הארץ ולהקים בה את מדינת ישראל בה אנו חיים כיום. לפניכם דוגמא אחת לחלוציות מסוג זה, המתוארת במכתב שכתב אליהו יעקובוביץ' להוריו:

י"א באדר גי"פ. 7.3.1920

שלום אבא ואמא.
אני יודע שאמך קצת מופתעים מהנסיעה שלי לארץ ישראל. ובעיקר מכך שהכל קרה כל כך מהיר. אמך ודאי נושבים אצלכם כעת. "אבא הוא כל כך צעיר. בן 16 באבד. וכבר הוא עוזב את הבית ונודד או הימק מכאן..."
אבא אמך גיביתם אהבין. לא הייתה לי ברירה. אמי כל מה ששמעתי אכס על ארץ ישראל. הארץ שלנו. של העם היהודי. הידעתי שאני גיב ארשת מעשה.
לא יכולתי להמשיך רק אהבולו "מחצית עינונו בשבך אציון ביהמים" בבית הכנסת ולא רציתי להמשיך ללדמין באבד כיצד נפאת ארץ ישראל. רציתי אראת אתה כמו עיני!
ופחדתי שאם לא אקום ואעלה ארץ כעת אהיון את ההצדמות אמיד...
כרגע אני נמצא בכרכור לוי גדיהו. גם פה מאוד אדומה מצד האוויר כפולין. אבל השמיים בהירים והשמש הבהירה יוצרים לב כלום שמה ואשרי רב.
אני עוזר עכשיו בסולת כבישים בארץ הכינרת ואני מקווה שיום אחד גם אמך תוכלו אנסו על הכבישים האלה ויהיו מהאוויר המיוחד של ארץ ישראל. מופתים ומימיה הנפתיים של הכינרת...

דייט שלום אמך מארץ ישראל
אהב ומתגעגע.
אליהו

*מכתב דמיוני המבוסס על הורות חי של אליהו יעקובוביץ'

שאלות לדיון:

- מה היו המגעים של אליהו יעקובוביץ' לעסוק במעשה החלוצי ומה היה המניע של שניים וחצי השבטים להיות חלוצים?
- האם חלוציות שייכת רק לזמנים אחדים מן ההיסטוריה, כמו הכניסה לארץ והקמת המדינה?
- האם החלוציות יכולה לבוא לידי ביטוי גם בימינו, כשיש לנו מדינה?
- האם יש הבדל בין החלוצים בימי התנ"ך או בימי קום המדינה, לבין החלוצים בימינו? במה בא לידי ביטוי ההבדל ביניהם?
- האם לדעתכם גם נערים ונערות צעירים יכולים להיות חלוצים? תנו דוגמא.

פרק ג', כ"ג-כ"ט: הנאום ההיסטורי של משה, חלק ו'

לאחר שמשה מסיים לתאר את כיבוש עבר הירדן המזרחי, ובקשת שניים וחצי השבטים להישאר לשבט שם, הוא חוזר ומספר על בקשתו ותחנתו להיכנס לארץ. משה אינו אומר מתי בדיוק היה הזמן בו שב וביקש להיכנס לארץ, אלא אומר "בעת ההיא". מה פירוש "בעת ההיא"? ומה מיוחד "בעת ההיא", שגרים לו להתחנן שוב לפני אלוהים?

הסבירו במילים שלכם את המילים המודגשות בפסוק בצבע, ונסו בפירושכם לענות על שאלות אלו:

"וְאֶת־חַנְּנִי אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר."

ואתחנן-

בעת ההיא-

קראו את הפירושים שלפניכם, ובדקו האם פירשתם כמו אחד מחכמי ישראל? (אם כן, צבעו את הפירוש הדומה ביותר לפירושים בצבע).

רש"י: אין חנון, אלא לשון מתנת חנם. חף על פי שיט להם ללדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין הם מבקשים אלא מתנת חנם.

רש"י על פי המדרש: זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפילה.

חזקוני: ואתמלא תחנונים (כלומר, יש כאן הלחם של שתי המילים הללו ואתחנן - ואתמלא תחנונים).

רש"י: בעת ההיא - לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דימתי שמא הותר הנדר. * שפתי חכמים: אבל לפני הכיבוש לא עלתה על דעתו להתפלל כיוון שהיה גזר דין עם שבועה לא תועיל תפילה. אבל לאחר הכיבוש אמר משה בלבו שמא הותר הנדר ונשאר רק גזר הדין בלי שבועה וסבר דמהני תפילה (שהתפילה יכולה לעזור).

שד"ל: בעת ההיא - במי מריבה, ששם נאמר: "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם". אמר משה: ה' גזר עלי שלא אכניס לאת העם לארץ, אבקש שאכנס יחיד.

אהרון מירסקי (דעת מקרא): בעת ההיא - היא העת האמורה למעלה בפסוק כ"ז: ואת יהושע צייתי בעת ההיא. - הינו כשנצטווה משה למנותו (את יהושע) מנהיג על ישראל.

"אעברה-נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן..."

לא משנה באיזו מהפרשנויות אנו בחורים לפרש את משמעות המלים "בעת ההיא", ממעשיו של משה נכיר כי הוא חפץ בכל ליבו לבוא אל ארץ ישראל. ונסאלת השאלה, מדוע? מדוע כה חשוב למשה לעבור את הירדן ולהגיע לארץ כנען?

לפניכם תשובו שונות לשאלה זו, צבעו את התשובה עמה אתם מזדהים ביותר או כתבו את התשובה שלכם בעיגול הריק:

משה נבחר כשלא שוכח את עמק ישראל המצרית, וישראל אי כנסה לארץ של המנהיג פרושו כישלון אישי של משה.

משה שמע מאבותיו סיפורים על ארץ האבות. בה היו אברהם ושרה. יצחק וריבה. יעקב ורעה. וראה - רוצה לראות אתה כמו עיניו

יגדל משה רוצה להיכנס לארץ. הוא לא רוצה לומר עבר הירדן. כיוון שדבר זה מסתובב שהוא נשאל כמו כן יגדל הירדן שהוא. ומשה גם אי צדק ביחס לעולם

משה לא בוטח במנהיג שנימים את עמק ישראל בעקבותיו ולכן רוצה בעצמו להיות זה שיכנס אתה לארץ.

משה יודע שרק בארץ ישראל עמק ישראל באמת יוכל להגשים את התורה והמצוות ועל כן חשוב לו מאוד להגשים את הארץ ולראות כיצד דבר זה מתגשם.

אולי כן דברי השבט שמע משה מה' וגם מהמלאכים. על טובו של הארץ. "ארץ זבת חלב ודבש" - הוא רוצה לראות את ט בה וזוהי כמו עיניו.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

שאלות לדיון:

- האם אחת מהסיבות שגרמו למשה להשתוקק לארץ ישראל, יכולה להיות גם התשובה מדוע אתם חיים בארץ ישראל?
- אם כן- מהי הסיבה?
- אם לא- מה כן מחבר אתכם לארץ?

פרק ד', א-מ: הנאום ההיסטורי של משה, חלק ז'

מכאן ועוד סוף נאומו הראשון, מגיע משה אל מסקנת הדברים שלו מהאירועים ההיסטוריים אותם מנה. ומסקנתו היא שעל עם ישראל לשמור על התורה שקיבל בהר סיני, ולהמשיך את מסורת האמונה באל אחד, באל שאינו פסל או תמונה כמו שמאמינים העמים היושבים בארץ כנען. בכך משה מציב את האידיאל של הממלכה העברית אשר תוקם בארץ ישראל – אשר חזונה הוא קיום דברי התורה ושמירת האמונה המיוחדת לה.

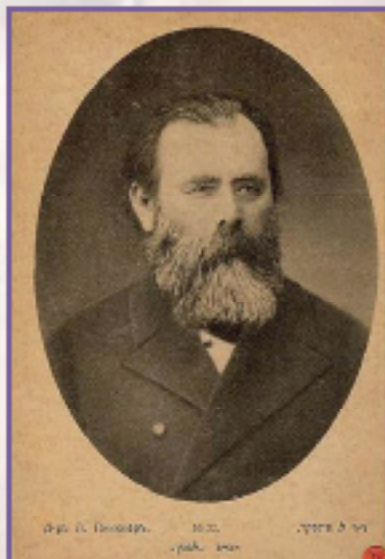
על פי דבריו של משה ייעודה של הממלכה העברית אשר תוקם בארץ ישראל היא להיות אור לגויים אשר יתפעלו מחכמתם ותבונתם של בני ישראל אשר יבואו לידי ביטוי בשמירת התורה והמצוות ובדבקותם באמונת הייחוד (האמונה באל אחד ואל באלילים ופסילים).

כך בעיני משה בימים ההם. ובימינו מה?

- חשבו, מה צריכה להיות מטרתה של מדינת ישראל? לשם מה היא הוקמה? ומה תפקידה?

קראו את דבריהם של ההוגים השונים בעמוד זה ובעמוד אחריו, וחשבו:

- האם מדינת ישראל צריכה להיות מרכז רוחני לעם היהודי כדבר של אחד העם או שתפקידה הוא להיות מקלט ליהודים מרחבי כל העולם?
- האם מדינת ישראל היא מדינת היהודים או מדינה יהודית?
- האם מטרתה של מדינת ישראל היא להגשים את חוקי התורה הלכה למעשה ולהוות אור לגויים כדבריו של הרב קוק או שעליה ליצור תרבות חדשה המנותקת משורשיה כדבריו של עוזי אורנן?

“לא ארץ קדשנו (ארץ ישראל) צריכה כעת להיות מטרת כיסופינו אלא ארץ שלנו... ארץ שתהיה פתוחה לפנינו ועם זאת מסוגלת לתת ליהודים החייבים ליצאת מארץ מגוריהם מקלט בטוח, בלתי מעורער ומפרנס את בעליו... אם תוכל ארץ הקודש לשוב ולהיות לארץ שלנו, אם כן מה טוב.”

(יהודה לייב פינסקר, אוטואמנציפציה)

כי מה שחסר לנו קודם כל, עוד גם קודם 'ההחלטה הלאומית', הוא מקום קבוע למרכז לאומי רוחני, אשר יהיה 'מקלט בטוח' לא ליהודים, כי אם להיהדות, לרוח- לאומנו; אשר בו ובשכלולו ישתתפו כל בני עמנו מכל ארצות פוזריהם, וההשתתפות הזאת תקרב קרבת הרוח את הרחוקים זה מזה במקום ובדעות, ועל ידה, ואחרי כן גם על ידי השפעת המרכז על כל נקודות ההיקף, יתחדש הרוח הלאומי בכל הלבבות ויתחזק גם רגש האחדות הלאומית בהם...

מרכז של תורה וחכמה, של לשון וספר, של עבודת הגוף וטהרת הנפש, 'מיניאטורא' אמיתית של עם ישראל כמו שהיה צריך להיות... עד שאיש עברי בגולה חושב לו לאושר לראות בעיניו פעם אחת את 'מרכז היהדות', ובשבו לביתו הוא אומר לחברו: רצונך לראות טופס של איש ישראל בצביונו האמתי, בין רב או חכם או סופר, בין אכר או אומן או סוחר? – לך לארץ ישראל ותראה...”

(אחד העם, ד"ר פינסקר ומחברתו)

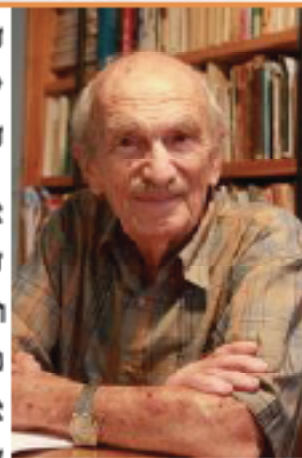

בראשית מטעו של העם הזה... נתגלתה השאיפה להקים צבור אנושי גדול אשר ישמרו את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט'.
זוהי השאיפה, שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושיות מתחת
סבל נורא של צרות רוחניות וחומריות, ולהביאנה לחיי חופש מלאי הוד ועדן, באור האידיאה האלוקית,
ולהצליח בזה את כל האדם כולו.

למלואה של שאיפה זו צריך דוקא, שצבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית...
למען דעת, שלא רק יחידים חכמים מצוינים, חסידים ונזירים ואנשי קדש, חיים באור האידיאה האלקית,
כי גם עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני; עמים שלמים,
הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות..."

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, למהלך האידאות לישראל, עמ' קד)

ההרגשה שאנחנו, בני ארץ-ישראל, לא כרוכים ולא קשורים ביהודים. אלא אנחנו כולנו,
יהודים, ערבים, מוסלמים, נוצרים או יהודים כולנו בניה של הארץ הזאת ושל לאום אחד-
הלאום הישראלי.

אמנם מבחינה היסטורית יש בקרבנו אשר הגיעו מהעם היהודי, אך כשם שבהכרות
העצמאות של ארצות הברית ידעו המושבות האנגליות לנתק את גזעם מן השורש האנגלי,
ולכרות גט כריתות בין האנגליות הנושנה לבין האמריקאיות החדשה שבאותם הימים
נולדה, כך, ועוד יותר מכך- אנחנו. הלאום שלנו הוא ישראל, וכל אדם ראשי לבחור באופן
אישי את אמונתו ודרך חייו- תהיה זו דרך חיים על פי האמונה היהודית, על פי האמונה
המוסלמית, האמונה הנוצרית או כל אמונה אחרת.

לכן, ישראל חייבת להיות מדינה חד-לאומית, כשהלאום בה הוא ישראלי בלבד (לא יהודי) וממילא אין בה חוקים
מיוחדים לדת כזו או אחרת, אך לכל אדם יש את החופש הדתי לבחור בדרך חייו- הדתיים או החילוניים.

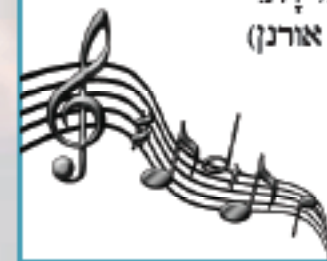
ולכן גם בהמנון ראוי שיובעו המשאלות והעקרונות העיקריים של המדינה ואזרחיה... מגילת העצמאות הביעה
תכנים ראויים כשבבסיסה עקרונות השוויון והשלום של האו"ם: שוויון, כבוד הדדי, מניעת מלחמות והסדרת
המחלוקות בין המדינות בדרכי שלום. גם אם עקרונות אלה אינם מתממשים ובוודאי לא תמיד - המנון של מדינה
ראוי שישא אותם על נס.

(מעובד על פי ראיון שנערך עם עוזי אורנן, המזוהה עם התנועה הכנענית, אשר אחיו יונתן רטוש הוא מייסדה)

נְקוּמָה פְּלִנּוּ, בְּנֵי לֵךְ מוֹלַדְתְּ,
כָּל דָּת וּמוֹצָא שְׂתָפִים בְּךָ עַד תֵּם
יָפָה אֶת אֶרְצֵנוּ, אֶת אֶרֶץ נִלְדָת
אֶחָת אֶת אִמֵּנוּ, אֶחָד הַלְּאוּם

נְקִים נִשְׁבַּע לְךָ, בְּנֵי הַמוֹלַדְתְּ
גַם אִישׁ גַּם אִשָּׁה לְקַדְיָאָה מִתְיַצְבִים
רְאוּ נָא הַמִּית הַשְּׁלוֹם הַיְחַדְדָת
תֵּנוּ יָד זֶה לְזֶה בְּכָבוֹד בְּשָׁוִים.

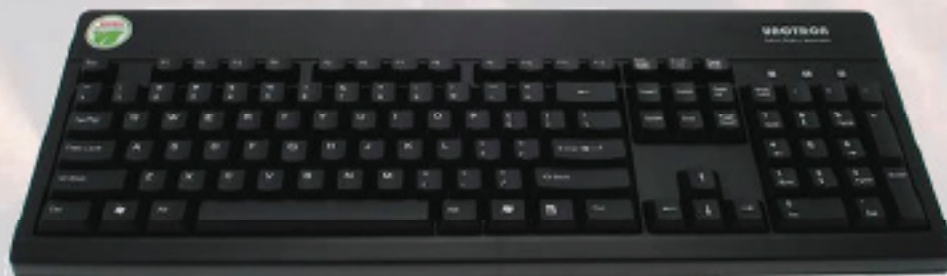
אֲנַחְנוּ אֶזְרָחִים - לְטוֹב וְגַם לְעַל
כְּבוֹד וְשׂוֹיִן בְּנַפְשֵׁנוּ לְכָל
חֻקִים מְלֵאִים וְצוֹדְקִים לְכָל פֶּרֶט
זֹאת הָאֲמִת, עוֹלָה עַל כָּל דָּת!
(המנון אלטרנטיבי, עוזי אורנן)

סיכום נאום של משה – תגובות אפשריות לנאום:

כפי שאמרנו בפתיחה לספר דברים, ספר דברים שונה מיתר חומשי התורה בכך שהוא משמיע את קולו של משה ובכך שהוא מתאר את הדברים מתוך הפרשנות האישית של משה. בנקודת הזמן הזו, בה משה מסיים את נאומו הראשון, אנו יכולים למדיין לעצמנו שלל קולות שנשמעו בקרב העם בעקבות הנאום.

דמיינו מה חשבו אנשים שונים בקרב העם למשמע דבריו של משה, וכתבו את התגובות השונות בתגוביות ("טוקבקים") שלפניכם:

פרק ד', מא-מג: הבדלת שלוש ערי המקלט בעבר הירדן המזרחי

בניגוד למסופר עד כה בספר דברים, הפסוקים שלפנינו אינם עוסקים בתיאור העבר על ידי משה, אלא באירוע שמתרחש בהווה מבחינת ספר דברים. האירוע המדובר הוא הבדלת שלוש ערי המקלט בעבר הירדן המזרחי, והוא מובדל מהנאומים שבאים מלפניו ואחריו במילה: "אז".

בפסוקים אחרים אלו מגשים משה, הלכה למעשה, את הציווי שהוזכר זה מכבר, בחומשים הקודמים, על הבדלת שלוש ערי מקלט בכל אחד מעברי הירדן- שמטרתן לאפשר לאדם שרצח בשגגה לברוח מגואל הדם שעה שזה דולק בעקבותיו.

מדוע ממהר משה להבדיל את ערי המקלט בעבר הירדן המזרחי? שכן שניים וחצי השבטים עדיין לא ירשו את עבר הירדן המזרחי, ועל פי האמור בספר במדבר יש להבדיל את ערי המקלט רק לאחר שיכנסו בני ישראל לארץ וירשו אותה?

סוף פרק ד' – פרק ה': פתיחת הנאום השני – נאום המצוות

לאחר התיאור של הבדלת שלוש ערי המקלט בידי משה, המבדיל בין הנאום הראשון והנאום השני, מתחיל הנאום השני של משה – נאום המצוות. בנאום זה מחזק משה את ידי העם לבל יעזבו את תורת ה' ולמען ידעו להשכיל לשמורה אותה ולהנחילה לדורות הבאים. ובתוך כך חוזר משה ומזכיר מצוות רבות שנאמרו זה מכבר, אך הוא מפרש אותן בדרכים חדשות ומוסיף עליהם טעמים שונים מאלו שהוזכרו וכן בחלק מהמקרים מצווה את בני ישראל במצוות חדשות שלא הוזכרו, או שהוזכרו רק בדרך רמז בחומשים הקודמים.

את פתיחת נאומו השני בוחר משה לפתוח באזכור וחזרה על מעמד הר סיני וקבלת עשרת הדברות.

מדוע לדעתכם בוחר משה לפתוח את נאום המצוות דווקא בעשרת הדברות מעמד הר סיני?

לפניכם עשרת הדברות כפי שהם מופיעים בספר שמות, וכפי שהם מופיעים כאן, בנאומו של משה. חפשו היכן קיימים הבדלים בין שתי הגרסאות וסמנו אותם בצבע.

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים; לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל, וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם, וְלֹא תַעֲבֹדֵם, כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָדָּם עֹז אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי. וְעִשֵׂה חֶסֶד לְאֵלִפִים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי.

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא, כִּי לֹא יִנְקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שֵׁמוֹ לְשׁוּא.

שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ, כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעִשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. וַיּוֹם הַשַּׁבְעִי – שַׁבַּת לַה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וְכָל בְּהֵמַתְךָ, וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כַּמִּוֶּה. וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָרֵעַ נְטוּיָהּ, עַל כֵּן, צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ, כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ, לְמַעַן יָאָרְכֶן יְמֵיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ.

לֹא תִרְצֹחַ; לֹא תִנְאַף; לֹא תִגְנֹב; לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שֹׁקֵי; לֹא תַחְמוֹד, בֵּית רֵעֶךָ, לֹא תַחְמוֹד אֶשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמְתּוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים; לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם, וְלֹא תַעֲבֹדֵם, כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָדָּם עֹז אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי. וְעִשֵׂה חֶסֶד לְאֵלִפִים לְאַהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי.

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא, כִּי לֹא יִנְקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שֵׁמוֹ לְשׁוּא.

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעִשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. וַיּוֹם הַשַּׁבְעִי – שַׁבַּת לַה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמַתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנוּחַ בַּיּוֹם הַשַּׁבְעִי, עַל כֵּן בְּרָךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהּ.

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכֶן יְמֵיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ.

לֹא תִרְצֹחַ; לֹא תִנְאַף; לֹא תִגְנֹב; לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שֹׁקֵי; לֹא תַחְמוֹד, בֵּית רֵעֶךָ, לֹא תַחְמוֹד אֶשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמְתּוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

(שמות כ', ב-ג)

ריבוי קולות: שבת שמות ושבת דברים

ההבדל המשמעותי ביותר שניכר בין עשרת הדברות כפי שהן מנוסחות בספר שמות, לבין עשרת הדברות כפי שהן מנוסחות בספר דברים, הוא בפסוקים המדברים על השבת. ראשית קיים הבדל שבין "זכור" לשמור" שאפשר לדון עליו ארוכות. אך מעבר לכך ההבדל המשמעותי ביותר הוא בטעם שניתן לשמירת השבת ובתכליתה.

קראו את הציטוטים השונים המופיעים בעמוד זה ובעמוד שאחרי, וצבעו בצבע צהוב את הציטוטים שלדעתכם מבטאים את מהותה ותכליתה של השבת כפי שהיא משתקפת בפסוקי ספר שמות, ובצבע כחול את הציטוטים המבטאים את מטרתה ומשמעותה של השבת כפי שהיא משתקפת בפסוקי ספר דברים.

- בעקבות חלוקה זו, נסו להגדיר את מהותה של השבת על פי ספר דברים ואת מהותה של השבת על פי ספר שמות.
- חשבו, איך השבת שלכם נראית? לאיזה מהשבתות המתוארות בתורה- שבת שמות או שבת דברים- היא מתאימה יותר? מדוע?
- הסבירו כיצד היא מגשימה את אותם ערכים הלכה למעשה?

נראה איפוא שאיסור מלאכה בשבת חותר להפסקה כללית של עבודת האדם, אבל של האדם כיצור חושב ובעל רצון חופשי, המונע כל הזמן בכוחן של תוכניות לשנוי חומרי ומוציא אותן אל הפועל באמצעים הטכניים שמחשבתו מעמידה לרשותו. התוכן העיקרי של האיסור השבתי הוא עצירת כל "מלאכת מחושבת" ולא מיסוד של יום מנוחה שבועי לעובד בפרך.

(ג'ורג' הנסל, מתמטיקאי וחוקר תלמוד בן זמננו)

"מתנה טובה יש לנו בעולמנו ושבת שמה... אנו בני הדור הזה, בוני המולדת ומחיי היצירה העברית, נפשנו צריכה להיות ערה ופתוחה לכל היופי החיוני הזה... לא הועילה השתדלותה של הכנסייה הנוצרית לטשטש את אופייה העברי המקורי... תכונתה האנושית-הסוציאלית נשתמרה בה דרך כל גלגליה... אפשר לאמור בלי הגזמה, כי השבת היא החוק הסוציאלי היסודי של עמי אירופה ואמריקה".

(ד"ר משה גליקסון, מעורכי עיתון "הארץ" הראשונים)

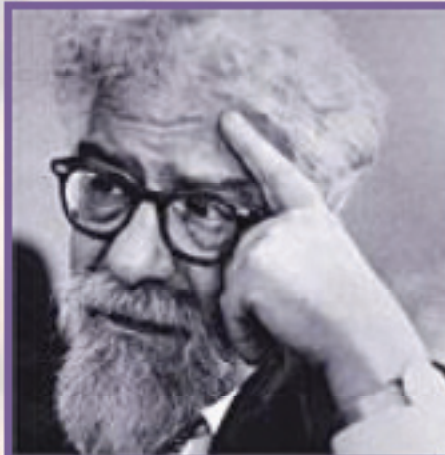
"על המנוחה מן העבודה מתענגים כל העבדים וכל הבהמות, שהטבע ייעד אותם להיות עבדים לבני האדם, וכל האילנות והגטיות למיניהם. לפי שאסור לתלוש כל ענף וכל זמורה ואפילו עלה. אסור לקטוף כל פרי יהיה אשר יהיה, הכל עובד לנפשו ביום הזה וחופשי בבחינה ידוע, לפי שאין אדם שולח את ידו בשום דבר..."

פילון האלכסנדרוני,
יהודי הלניסטי בן המאה הראשונה לספירה, חי במצרים

השבת, שאין לה אחות בשום עם בימי קדם, ורק בזמן החדש זכתה לכבוד בתחיקה הסוציאלית, שבת זו הרי היא תגובתה המוסרית של הנפש היהודית על השעבוד (של עם ישראל במצרים".

(נחמן סירקין, ממנהיגי פועלי ציון באמריקה)

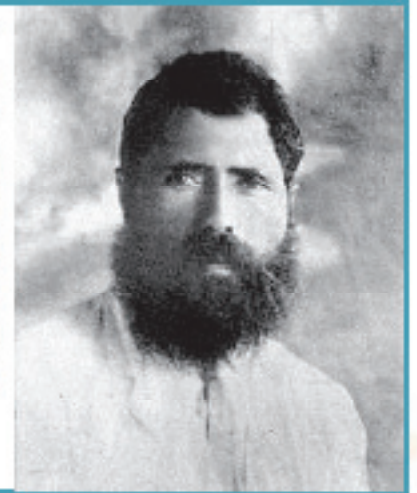

"שישה ימים אנו נאבקים בעולם,
וסוחטים רווח מן האדמה;
בשבת אנו פונים אל הזרע
הנצחי הנמוע בנפשנו.
שישה ימים אנו מנסים
להשתלט על העולם,
וביום השביעי עלינו להשכיל
לשלוט בעצמיותנו".

(אברהם יהושע השל, הגהה דעות יהודי)

"שביתת יום אחד בשבוע מעבודה – זהו
חוק סוציאלי נחוץ מאוד לקיום החברה.
למען ינוח...'
החברה לתועלתה מחוקקת חוק שביום
אחד בשבוע תיסגרנה החנויות, ייסגרו
בתי החרושת, תשבות העבודה בשדה,
למען ינפשו כל אנשי העבודה מהעבודה
הקשה, ההכרחית, העיקרית, ועל זה אין
לעבור, והעובר יענש".

(יוסף חיים ברנר, מראשי העלייה השנייה)

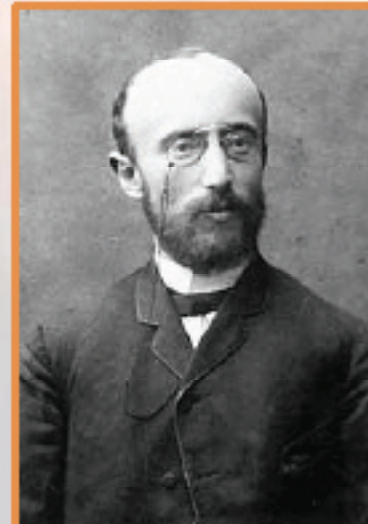
השבת עשתה את הצעד הראשון שהביא לידי ביטול
העבודות. אבל השבת עשתה גם את הצעד הראשון
המורה את הדרך לביטול חלוקת העבודה לעבודות-
כפיים ולעבודות-רוח. השבת היא אות של השמחה
אשר תופיע על בני-האדם בשעה שכל בני-האדם
יהיו במידה שווה בני-חורין ובני-שרת, יקחו חלק
במידה שווה בתורה, במדע, בחקרם ובהכרתם, וכן
בעבודות למען לחם-חוקם.

(הרמן כהן, מגדולי חוגי הדעות של העם היהודי)

"אפשר לאמור בלי שום הפרזה
כי יותר משישראל שמרו את השבת
שמרה השבת אותם,
ולולא היא שהחזירה להם 'נשמתם'
וחדשה את חיי רוחם בכל שבוע,
היו התלאות של ימי המעשה
מושכות אותם יותר ויותר כלפי מטה,
עד שהיו יורדים לבסוף לדימויה התחתונה
של 'חומריות' ושפלות מוסרית ושכלית".

(אחד העם, מנהיג הצינות הרוחנית)

פרק ו', ד-ט: "שמע ישראל..."

בפרק ו' ממשיך משה בנאומו השני, נאום המצוות, והוא חוזר ומחזק את העם לשמור ולקיים את דברי התורה וללכת בדרך הישר. בפרק ו', פסוקים ד'-ט, מופיעה אחת הפרשיות המפורסמות ביותר בתורה, אם לא המפורסמת שבהם. בקריאה ראשונה ופשוטה של פרשייה זו, נראה כי היא אינה שונה או מיוחדת מיתר פרשיות הספר. אך בתולדות עם ישראל, קיבלה פרשייה זו משמעות רבת היקפה, וחשובה מאין כמוהה אשר הפכה אותה לפרשייה שכמעט ואין כדוגמתה בחשיבותה. פרשייה זו היא פרשת "שמע ישראל".

קראו בפרק ו', את פסוקים ד-ט, וחשבו מה בכל זאת מיוחד בפרשייה זו, ומה יכול היה לגרום לכך שהיא תעשה לאחת מהפרשיות החשובות ביותר בתורה.

בשעה שהוציאו (הרומאים) את רבי עקיבא (רק בגלל שהמשיך ללמוד וללמד תורה בניגוד

לאיסור של הרומאים) להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקין את בשרו במסרקות של

ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמיים (בפרשנות המקובלת אמר: "שמע ישראל ה'

אלוהינו ה' אחד"). אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על

פסוק זה – "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך..." – אפילו נוטל את נשמתך.

אמרת – מתי יבוא לידי ואקיימו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימו? היה מאריך באחד

(במילה אחד שבסוף הפסוק: "שמע ישראל...") – עד שיצאה נשמתו באחד.

(תלמוד בבלי, מסכת ברכות, ס"א, ע"ב)

הסיפור שהפך את הפרשייה הקצרה הזו, מתוך נאום המצוות, לפרשייה כה משמעותית וחשובה, הוא ככל הנראה הסיפור המתאר את הוצאת רבי עקיבא להורג.

קראו את המדרש שלפניכם, וענו על השאלות הבאות:

- כיצד מסביר רבי עקיבא לתלמידיו את הבחירה שלו לומר רגע לפני שהוא מוצא להורג את המילים: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד"?

- מה משמעותן של מילים אלו על פי המדרש?

- האם אתם מכירים מקומות נוספים בהן אומרים את המילים הללו? מתי? מדוע לדעתכם אומרים דווקא אותן?

- האם אתם מכירים סיפורים נוספים על אנשים שאמרו את המילים הללו ברגעי משבר? מדוע הם אמרו בחרו לומר דווקא את המילים האלו?

בעמוד הבא מובא סיפור הגבורה של רס"ן רועי קליין, שנהרג במלחמת לבנון השנייה. עליו תוכלו ללמוד גם באמצעות צפייה בסרטון "רס"ן רועי קליין הי"ד" באתר האינטרנט "יוטיוב".

קראו את הסיפור אודות רועי קליין, וחשבו:

- מדוע בחר רועי קליין לומר דווקא את המילים "שמע ישראל...?"

- האם הם מבטאות אך ורק את השמעות המילולית שה' הוא אלוהים וה' הוא אחד, או שיש כאן משהו שהוא מעבר למילים?

- האם לדעתכם בחירה זו נבעה מתוך אותה אהבה עזה לאלוהי ישראל, כמו שאמר רבי עקיבא, או מסיבות אחרות? הסבירו.

- מה לדעתכם הייתה המשמעות של המילים "שמע ישראל..." שאמר רועי. למה התכוון?

- הן בסיפורו של רבי עקיבא והן בסיפורו של רועי קליין סופה של "האהבה" המוזכרת בפרשת "שמע" היה קשה וכואב, כאשר שניהם מסרו את נפשם, שם אותה אהבה, למען

אלוהי ישראל ולמען עם ישראל. חשבו על דרכים אחרות, נעימות יותר וכואבות פחות, בהן ניתן לבטא את משמעותה המילים: "ואהבת את ה' אלוהיך..."

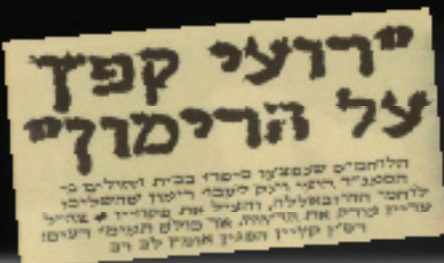
הקרב ב"בינת ג'ביל" במהלך מלחמת לבנון השנייה היה בוודאי הקרב הקשה והמפורסם ביותר... חטיבת גולני הגיע ל"בינת ג'ביל" במבצע שזכה לכינוי "קורי הפלדה" – תגובה לנאום "קורי העכביש" שנשא מזכ"ל חיזבאללה השייח חסן נסראללה. ב- 24 ליולי 2006 נכנסו ארבעת גדודי החטיבה לפאתיה המזרחיים של "בינת ג'ביל". גדוד 5 התפצל לשניים: המג"ד סגן אלוף יניב עשור, הוביל חלק מהכוח, וסגנו רב סרן רועי קליין, הוביל את חיילי פלוגה ג', שהשתלטה על שני בתים צמודים. ביומיים הראשונים בחסות הפצצות חייל האוויר, חשו הלוחמים ביטחון. כבר ביום הראשון בלבנון רשמו לוחמי הכוח הצלחה כשהגו מחבל שעבר במקום – עליו מצאו הרבה אמצעי לחימה.

לאחר יומיים היו אומרים לצאת מלבנון, אך הפקודה השתנתה בשלוש לפנות בוקר ובמקום לחזור הוחלט שיכנסו עוד פנימה – לכפר. בשעה שלוש לפנות בוקר החלה הפלוגה, על שלוש מחלקותיה, חוד חבלה ופטרול להעמיק אל תוך העיירה "בינת ג'ביל". לפני אור ראשון ניתנה הפקודה להשתלט על שלושה בתים סמוכים בעיירה בסמוך לחומה. כל מחלקה קיבלה משימה להשתלט על בית אחר. מחלקת החבלה נכנסה לבית הצפוני בקו הבתים ועשתה זאת בקלות יחסית. למחלקת הפטרול זה לקח קצת יותר זמן, אבל בסוף הצליחו הלוחמים לפרוץ פנימה ולהשתלט על הבית השני. המחלקה השלישית שניסתה לפרוץ לבית הקרוב יותר לחומה, נתקלה בדלת מפלדה. מפקד המחלקה, סגן עמיחי מרחביה, ניסה לפרוץ את הדלת יחד עם סגן מפקד הפלוגה סגן אלכס שורצמן והסמג"ד רועי קליין. הדלת לא נכנעה. נדרש להשתמש ב"פריצה חמה", כלומר – במטען חבלה. אך גם ירי בבריחי המנעולים לא עזר. רס"ן רועי קליין קרא לאביתר דאהן, המטוליסט של המחלקה. אבל גם זה לא עזר בפריצת הדלת. קליין ושורצמן המשיכו בניסיונות הפריצה לבית. הם לקחו לבנת חבלה מהכוח של המ"פ חכימה וניסו לפרוץ את הדלת.

לפתע ג'ינגי הנגביסט נתן צרור יריות וצעק: "נתקלנו". זה מה שהיווה את יריית הפתיחה לקרב שיגבה מאוחר יותר שמונה הרוגים למחותינו. המחבלים החלו לזהות את הלוחמים והחלו לזרוק רימונים לתוך החצר. מרחביה וקליין פקדו על המחלקה לשכב, להשיב אש, לזרוק רימונים לצד השני. המפקדים הבינו שמוכרחים לשתק את מקורות הירי שמעבר לחומה. המהלך הצבאי המתבקש היה איגוף דרך מטע הזיתים שהיה בסמוך. קליין שלח את מרחביה מפקד מחלקת החוד, לאגף את החומה. מרחביה יצא עם עוד שלושה חיילים בריצה לכיוון המורדות הדרומיים של המטע ולאורך החומה. להפתעתם הם נתקלו בחומה נוספת, פנימית וגבוהה שאותה לא יכלו לעבור. חיזבאללה ניצל את ההזדמנות ופגעו בכל הכוח. מרחביה הספיק לעלות בקשר ולומר: "קודקוד. נפגעת, זקוק לחילוץ".

קליין ארגן חולייה עם חובש וביצע בדיוק את אותו איגוף שביצע מרחביה. קליין הגיע למרחביה, יחד עם הקשר יוחאי ועוד מספר לוחמים. הוא פקד על הלוחמים להשיב אש, חילק גזרות ומשימות ועסק בחילוץ הנפגעים משדה הקרב – הכול תחת אש עזה של מקלעים ומטחי רימונים. כשזיהה רס"ן קליין כי המ"מ פצוע קשה, התקדם לעברו והורה לחיילים שסבבו אותו לירות לעבר המחבלים הנמצאים מעבר לחומה. לאחר העלאת המ"מ על האלונקה, נזרק רימון מעבר לחומה והתגלגל סמוך לאלונקה באופן שסיכן את כל הלוחמים שבקרבתו, כולל הפצוע.

קליין שראה את הרימון מתגלגל לעבר חייליו, לא חשב פעמים, ובהחלטה של שבריר שנייה, קם ממקומו רץ אל עבר הרימון, זינק עליו וחיבק אותו אל חזהו בכדי להגן בגופו, ככל הניתן, על חייליו אשר עמדו מסביב, תוך שהוא קורא: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד".

פרק ז': היחס לשבעת העממים בארץ כנען

- בפרק ז', לאחר שקרא משה לבני ישראל, בתחילתו של נאום המצוות, להמשיך ולשמור את התורה גם לאחר שיכנסו לארץ, ממשיך משה ומצווה את בני ישראל כיצד עליהם לנהוג ביחס לשבעת העממים היושבים בארץ.
- בפסוקים א'-ו' מצווה משה להשמיד להרוג ולאבד את שבעת העממים ואת תרבות האלילות שלהם. פסוקים אלו, חוזרים באופנים שונים פעמים נוספות בתורה וכן בספר יהושע, תוך שהם מתארים תיאורים קשים מאוד לשמיעה- כגון הרג חפים מפשע, פגיעה בילדים והשמדה המונית.
- א. קראו את הפסוקים וכתוב מה הם מעוררים בכם, וכיצד אתם מבינים את משמעותם בתוך נאום של משה ומה המשמעות שלהם עבורנו כיום.
  - ב. קראו את התגובות השונות מוצגות כאן לפניכם, וחשבו עם מי מהדעות אתם מזדהים ביותר.

אני לא יכולה לטעון את הפסוקים האלו! זה פשוט מציע אתי שבגוריה שלנו כגוב להשיג עמים אחרים. אפגוד בכואם. כולו נשים ירדים ואנשים אפים מפשע שלא היינו יד כנגדנו! אם הייתי יכולה. ואני לא מצמיחה. הייתי מואקת את הפסוקים האלו מהגוריה שלנו.

אני מסכים איתך שאלו פסוקים מאוד קשים. אבל אדעני אי אפשר להשוות בין מה שנאמר בקופה ההיא. לפני שושג-אלפים שנה. אמה שאננו יושבים כיום. באתם ימים המוסר לא היה דומה לשלנו. כך אמר התייחסו אנשים באופן לא שיוויוני. וגם היו עבדים שפגא. מה שהיו כיוונו לנו שהיא דברי פסול ואסור.

אז מה אתה בעצם אומר. שהמוסר של הגוריה לא רלוונטי לימינו? מביינינו זו לא גשובה. הגוריה גמיד צמיכה להיות משמעותית ורלוונטית. שאני את אבא שלי את השאלה הזו. והוא אמר שהנצי"ב מוולוז'ין פירש שהאמירה- "הגורם גמרים אתם" שמשמעותה היאולות היא להרטיב ולהשיג. כוונתה אך ורק לומר שקמים אמתמה על עם ישראל. והאיסורים האחרים- כמו האיסור להתגאן אינו או לבני את הפסוקים שלהם- רק אלו אים על כל העממים.

אולי גם ככל צמיך להסתכל על ההקשר שבו נאמרו הפסוקים האלו. הפסוקים האלו הם חלק מאמירתו של משה על ההכרז שבו גכאלו המוסמים של עם ישראל. לבין דרכם הרעה מביינה מוסמים של שבעת העממים. ולכן אומר משה שיש מצווה להשיג אתם- את דרכה הרעה והכאלי מוסמים (כמו הקרבת ירדים אמוק). ואם אכן שבעת העממים. כגיבול ישמרו. אין צורך להשיג את האנשים כפריטים. כאומר. הציווי להשיג מכון אל מול התיבול. ולא אל מול האנשים עצמם.

פרק ז', פסוק ו: עם סגולה?

בפרק ז', פסוק ו' משתמש משה בביטויים המופיעים באופן דומה גם ביתר חומשי התורה "עם קדוש" ו"עם סגולה". האם אכן עם ישראל הוא בעל סגולה מיוחדת ונעלה מיתר העמים? מה פירושה של סגולה או קדושה זו? ומה משמעותה?

שאלה זו העסיקה את חכמי ימי הביניים כבר לפני שמונה מאות שנה ומעלה, ועד היום היא מעסיקה רבים. לפניכם מובאים דבריהם של רבי יהודה הלוי ורבי משה בן מימון שני חכמים מגדולי הרוח של העם היהודי, המייצגים כיווני חשיבה שונים בתכלית המשפיעים על תפיסות העולם של יהודים רבים עד עצמם היום הזה. ובעקבות דבריהם, מובאים גם דבריו של הרב יצחק שילת, המציע דרך חשיבה אחרת.

קראו את דבריהם של הרמב"ם, ריה"ל והרב יצחק שילת, צבעו את הדעה איתה אתם מזדהים ביותר, והסבירו מדוע.

הכוזרי – בעם ישראל יש סגולה מיוחדת, עניין אלוהי, שאין אצל יתר בני האדם:

"כל מי שנלווה אלינו מן האומות כיחיד יבאהו מן הטוב אשר ייטיב עמנו האלוה, אבל שווה לא ישווה אלינו. כי אילו היה חיוב התורה מצד מה שהאלוה ברא את כולנו, היו שווים בה כל בני אדם, כלבן כשחור, כי כולם ברואיו יתברך. אולם חיוב התורה עלינו הוא מצד מה שהוציאנו האלוה ממצרים ומצד היות לו התחברות עמנו בהיותנו סגולת בני אדם".

(ריה"ל, ספר הכוזרי)

הרמב"ם – עם ישראל אינו קדוש באופן טבעי, אך שמירת התורה היא שעושה אותו לקדוש:

"בתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני אדם... ואין זה לפי שהיינו ראויים לכך, אלא בחסדו של הבורא... בשביל שקדמו לאבותינו מעשים טובים בידיעת הבורא ובעבודתו... ומפני שייחד אותנו הבורא במצוותיו ובחוקותיו התבארה מעלתנו על זולתנו בכללותו ומשפטיו שנאמר: "ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת". (דברים ד, ח).

(הרמב"ם, איגרת תימן)

הרב יצחק שילת – סגולה כאחריות אישית:

"רעיון סגולת ישראל איננו גזענות במובנה העכשווי. דבר אין לו עם הרעיון הטמא של גזע עליון השואף להשתלט על הגזעים האחרים ואף להשמידם. הוא ממש ההפך מזה. כך נאמר לאברהם אבי האומה: "ואעשך לגוי גדול... ונברכו בך כל משפחות האדמה". כך אומר הקב"ה לעם ישראל לקראת מתן תורה: "זאתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". כהנים של מי? של האנושות. הכהנים מברכים ומשרתים את העם, ולא מגדפים אותו."

פרק ח': "ואמרת בלבבך – כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלוהיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל..."

בפרק ח' מתאר משה את המסע שעברו בני ישראל במדבר, בו זכו בני ישראל לשמירה מיוחדת במינה, לאוכל ומים אשר נתנו להם בלא כל מאמץ, ובבגדים אשר לא בלו על אף השנים הרבות שעברו והדרך הארוכה שעשו. תיאורים אלו של משה מובילים אותו אל המסקנה שהוא משמיע באוזני העם: "ואמרת בלבבך – כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלוהיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל..."

הפירוש המקובל של פסוקים אלו הוא שבני ישראל, וכך כל אדם, צריך לזכור שכל ההישגים אליהם הוא מגיע בחייו, לא מגיעים בזכות חכמתו, כוח גבורתו או מעשי ידיו, כי אם בזכות רצונו של אלוהים. ועל כן אל לו לאדם לומר: "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", אלא לזכור כי אלוהים "הוא הנותן לך כוח לעשות חיל..."

- מה היתרון והחשיבות של אמירה מעין זו? למה היא מחנכת את האדם?
- מה הסכנה שבאמירה מעין זו? למה היא יכולה לגרום?
- האם אתם מסכימים עם טענה זו?

בניגוד לפירוש המקובל, הר"ן (רבנו ניסים) מגדולי מפרשי התלמוד אשר חי בספרד בסוף ימי הביניים, פירש את הפסוקים האלו בדרך מעט שונה.

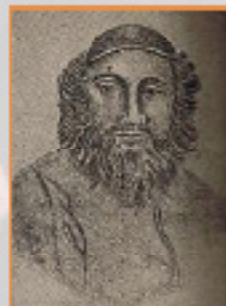
קראו את פירושו של הר"ן המובא לפניכם, וחשבו:

- במה שונה פירושו של הר"ן מהפירושים המקובלים שהוצגו למעלה?
- מדוע לדעתכם חשוב לר"ן להדגיש בפירוש שלו שיש מקום לאמירה: "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"?
- עם איזה מהפירושים אתם יותר מזדהים? הסבירו מדוע.

קראו את הסיפור החסידי שלפניכם, וחשבו:

- הסבירו מה משמעות שני הפתקים, מה הם מסמלים ומה הם באים לומר לאדם?
- למי מתאים יותר פירוש זה: לדרשתו של הר"ן או לפירושים המקובלים שהוצגו למעלה?
- האם אתם מזדהים עם גישה זו שמציג רבי שמחה בונים מפשיסחה? מדוע?

מספרים על רבי שמחה בונים מפשיסחה שאמר לתלמידים:
"כל אדם צריך שיהיו לו שני כיסים ובכל אחד מהם פתק אחד.
בכיס אחד פתק ובו כתוב: "בשבילי נברא העולם".
ובכיס השני פתק ובו כתוב: "אנכי עפר ואפר".

פרק ט', א-ו: בעבור מה זכו בני ישראל לרשת את ארץ כנען?

בפרק ט' ממשיך להזהיר את העם לבל ישכחו, שעה שהם נכנסים לארץ ומתיישבים בה, לשמור את תורת ה'. בתוך דבריו מזכיר משה לבני ישראל כי הם לא יורשים את הארץ בשל צדקתם או יושר לבבם. אם כן, מה הסיבה לכך שבני ישראל זוכים להיכנס לארץ.

כתבו בבושת הדיבור מה לדעתכם הנימוק שיאמר משה בנאומו לכך שבני ישראל זוכים לרשת את ארץ?

לא כבדקתם וישר לבב אתם כאלהם את ארצם, כי אם

קראו בפרק ט' את פסוקים א-ו, וכתבו מהם שני הנימוקים בהם מסביר משה מדוע זכו בני ישראל לרשת את ארץ כנען:

- א. _____
- ב. _____

שאלות לדין:

- על פי פסוקים אלו, אם שבעת העממים לא היו הולכים בדרך הרשע (על פי מה השקפת עולמה של התורה) האם בכל זאת היו בני ישראל זוכים לרשת את הארץ? הסבירו.
- מה המסר החינוכי שאנו יכולים ללמוד מאמירה זו של משה?
- האם אתם מסכימים עם עמדה זו?
- האם אתם מכירים מקורות אחרים שסותרים את העמדה המתוארת כאן?

ציור קיר ובדומותו של 'יחזקאל הנביא', פרט מתוך בית הכנסת ב'דורא אירופוס' שבסוריה. בית הכנסת הוא מהמאה השלישית לספירה (244-245), תקופת התלמוד.

פרק י': "מה ה' אלוהיך דורש מעמך?"

כחלק ממילות העידוד והדרישה מבני ישראל לקיים את התורה ומצוותיה, אומר משה לבני ישראל בנאומו את המילים: "מה ה' אלוהיך דורש מעמך". את מילותיו אלו של משה ניתן לפרש במספר דרכים, תלוי באופן ובטון שבו בוחרים לקרוא את המילים שנאמרו בו.

חשבו מה משמעותן של מילים אלו, נסו לדמיין את הטון שבו אמר אותם משה (או הטון שבו אתם חושבים שנכון היה לו לומר אותן) והקריאו אותן לכיתה בטון המתאים לדעתכם.

"וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל, מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁאַל מֵעַמְּךָ? כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. לְשִׁמֵּר אֶת מִצְוֹת ה' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצַוְךָ הַיּוֹם לְטוֹב לְךָ".

(דברים י', יב-יג)

קראו את דבריו של הנביא מיכה, המשתמש בפתירת דבריו כמעט באותו מטבע לשון בו משתמש משה.

חשבו מה כוונתו של מיכה במילותיו אלו, נסו לדמיין את הטון בו נאמרו מילים אלו (שאו שנכון היה שיאמרו) והקריאו אותן לכיתה בטון המתאים לדעתכם.

"הֲגִיד לְךָ אָדָם מָה טוֹב וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ – כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצָּנֵעַ לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ".

(ספר מיכה, פרק ו', ח)

שאלות לדיון:

- האם מתכוונים משה ומיכה לאותו הדבר? מה שונה בין הדברים של השניים?
- האם בדבריהם מצמצמים או מרחיבים מיכה ומשה את צויה של התורה? הסבירו.
- מה אתם הייתם עונים על שאלה: "מה ה' אלוהיך דורש מעמך?"

פרק י"א, י-כא: המשמעות הדתית של האקלים הארצישראלי

בפרק י"א פסוקים י'-כ"א, מחזק משה את דבריו בדבר שמירת התורה והמצוות, בעזרת האקלים של ארץ ישראל, השונה במהותו מהאקלים אליו היו רגילים בני ישראל במצרים.

קראו את הפסוקים, הסתכלו במפה שלפניכם (בה מופיעות גם ארץ ישראל וגם מצרים) והיעזרו ברש"י לפסוק י', ומלאו את הטבלה שלפניכם:

מקור המים	להיכן מגיעים המים באופן טבעי?	כיצד מגיעים המים למקומות שאליהם לא הגיעו באופן טבעי?	
			ארץ ישראל
			מצרים

שאלות לדיון:

- בפסוק י"ב נאמר: "ארץ אשר... תמיד עיני ה' אלוהיך בה...". מה משמעות המלים "עיני ה' אלוהיך בה" על פי פסוקים אלו?
- מה המשמעות הדתית של האקלים של ארץ ישראל על פי דבריו של משה?
- האם אתם מאמינים בקשר המתואר בפסוקים אלו בין ההתנהגות שלנו לבין ירידת הגשמים?
- אם כן, האם תוכלו לתאר מקרה אישי, מקור או סיפור נוסף שיוכל להמחיש זאת?
- אם לא, האם תוכלו להסביר מדוע בכל זאת טוען משה טענה מעין זו? מה התועלת בה?

פרק י"ב-כ"ו: פירוט המצוות, המהווה את החלק המרכזי בנאום המצוות

מכאן ועד סוף נאום המצוות מפרט משה מגוון רחב של מצוות בנושאים שונים: כשרות, חגים, מוסר וכדומה. חלק מאותן מצוות, הן מצוות שכבר נזכרו בספרים הקודמים ומשה חוזר עליהם בלבד, או מוסיף עליהם פרשנות חדשה ושונה. וחלק מהן הן מצוות חדשות שלא נזכרו, או שנזכרו אך ברמז בחומשי התורה הקודמים, וכאן מאריך משה את הדיבור עליהן.

בפרקים אלו מופיעים מושגי יסוד רבים מן המסורת היהודית. חלקם מבטאים מצוות שחלקנו מקיים עד היום. וחלקם מבטאים מצוות שלא מתקיימות כיום במציאות, אך עם זאת הן מהוות בסיס בחשיבה היהודית ומשמעותה כפי שהיא משתקפת לאורך הדורות.

אנחנו נקדיש את הזמן הקרוב ללמידת מושגים אלו בשני אופנים:

- לימוד בקיאות- הכירות עם המושגים השונים ומשמעותם, באמצעות יצירת משחקים שונים.
- לימוד עיון: בחירה באחד מן המושגים הללו, הרחבת הידיעות עליו באמצעות עריכת עבודת חקר קצרה.

<p>פרק כ"ד:</p> <ul style="list-style-type: none"> - יחסי לווה ומלווה - איסור הלנת שכיר - מתנות עניים- לקט, שכחה ופאה <p>פרק כ"ה:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ארבעים יכנו, לא יוסיף - לא תחסום שור בדישו - ייבום וחליצה - זכור את אשר עשה לך עמלק <p>פרק כ"ו:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ביכורים 	<p>פרק כ"ב:</p> <ul style="list-style-type: none"> - השב תשיבם (השבת אבידה) - הקם תקים עמו - מצוות שילוח הקן - החובה לעשות מעקה לגג - כלאים - שעטנז - ציצית <p>פרק כ"ג:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "לא יבוא ממזר בקהל ה'..." - "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'..." - "לא תתעב אדומי- כי אחיך הוא" - "לא תתעב מצרי- כי גר היית בארצו" - איסור להסגיר עבד שברח מאדונו - איסור ריבית - נדרים - אכילה מיבול השדות והמטעים שאינם שלך 	<p>פרק י"ח:</p> <ul style="list-style-type: none"> - האיסור להעלות באוב, ולהתעסק בכשפים <p>פרק י"ט:</p> <ul style="list-style-type: none"> - רוצח בשגגה וערי מקלט - איסור הסגת גבול - עדים זוממים <p>פרק כ':</p> <ul style="list-style-type: none"> - "האיש הירא ורך הלבב- ילך וישב לביתו" - עת מלחמה ועת שלום - כי האדם עץ השדה <p>פרק כ"א:</p> <ul style="list-style-type: none"> - עגלה ערופה - אשת יפת תואר - ירושת הבכור- כפליים - בן סורר ומורה - איסור הלנת המת 	<p>פרק ט"ו:</p> <ul style="list-style-type: none"> - שמיטת כספים - דאגה לעני (כללו) - שחרור העבדים העבריים - לחופשי בשנה השביעית - הקדשת בכורות <p>פרק ט"ז:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "שמור את חודש האביב" - ההיבט המוסרי-חברתי של שלושת הרגלים - משפט יושר וצדק - "לא תיטע אשרה... אצל מזבח ה' " <p>פרק י"ז:</p> <ul style="list-style-type: none"> - עדות - על פי שניים בלבד - "לא תסור מן הדבר אשר יאמרו לך ימין ושמאל" - מינוי מלך והאיסורים החלים עליו 	<p>פרק י"ב:</p> <ul style="list-style-type: none"> - רילוץ הפולחן- "במקום אשר יבחר ה' " - איסור אכילת דם - איסורי הקרבה למולך <p>פרק י"ג:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו" - נביא שקר - מסית ומדיח - עיר נדחת <p>פרק י"ד:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "לא תתגודדו ולא תשימו קרחה" - "לא תבשל גדי בחלב אמו" - מעשר ראשון - מעשר לוי
--	--	--	---	--

ריכוז הפולחן –

כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם, מִכָּל שַׁבְּטֵיכֶם, לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שֶׁם לְשַׁכְּנוֹ תִדְרְשׁוּ, וּבֵאתָ שָׁמָּה. וְהִבַּאתֶם שָׁמָּה עֲלֵיתֶיכֶם וּבְחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשֵׂי־תֵיכֶם וְאֵת תְּרוֹמַת יְדֵיכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבְּתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקֹרְבָנְכֶם וְצֹאנֵיכֶם. (דברים י"ב, ה-ו)

על פי פסוקים אלו, לכשיכנסו בני ישראל אל ארץ ישראל, יהיה עליהם להעתיק את כל עבודת הפולחן הקשורה במקדש אך ורק אל "המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם". על פי המסופר בספרי הנביא, תהליך זה של ריכוז הפולחן במקום אחד, היה תהליך שמך תקופה ארוכה, כאשר במהלך השנים מלכים אחדים ונביאים רבים התנגדו לו, עד שבא יאשיהו המלך והצליח באמת לרכז את עבודת הפולחן במקדש.

איסור אכילת דם –

יֶרֶק חֹזֵק לְבִלְתִּי אֲכַל הַדָּם, כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ; וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. לֹא תֹאכְלֶנּוּ, עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפַּכְנּוּ כַּמַּיִם. לֹא תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרֶיךָ, כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'". (דברים י"ב, כג-כה)

בפסוקים אלו חוזר משה על איסור המופיע כבר בספר בראשית וכן בספר ויקרא לפיו אסור לאכול את הדם. טעמה של התורה לכך היא שהדם מייצג את נפשו של האדם או של בעל החיים, ולכן אסור לאכול אותו – שכן בכך כביכול, אוכל את נפש בעל החיים עצמו. מבחינה הלכתית נוהגים בדבר זה עד היום, אשר מכשירים וממליחים את הבשר בכדי שיצא ממנו הדם לפני אכילתו.

איסור הקרבה למולך –

"הַשָּׁמֹר לָךְ פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם, אַחֲרֵי הַשָּׁמַדִּים מִפְּנֵיךָ, וּפֶן-תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם, לֵאמֹר: אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת-אֱלֹהֵיהֶם, וְאֵעֲשֶׂה בֵּן גַּם אֲנִי. לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי כָל תּוֹעֵבֹת ה' אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם, כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם". (דברים י"ב, ל-לא)

בפסוקים אלו מזהיר משה את בני ישראל לבל ילכו אחרי עבודת האלילים, ויעשו כמעשיהם. אחד המעשים הקשים ביותר והחמורים ביותר שעשו עובדי העבודה זרה באותם ימים היה להקריב את בניהם ובנותיהם למולך – האל בו האמינו.

ברקע של ציווי זה מהדהד סיפור עקדת יצחק מספר בראשית, שם אברהם הולך לעקוד את בנו, כמו יתר עובדי האלילים בתקופתו, אך בסופו של דבר יוצא מלאך ה' מן השמיים ואומר לו – כי לא זו הדרך, וכי אלוהים, אינו חפץ בקרבן-אדם.

“לא תוסף עליו ולא תגרע”-

“את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו.” (דברים י”ג, א)

בפסוקים אלו, חוזר משה על אחד מהמשפטים החשובים עליהם הוא חוזר מספר רב של פעמים בנאומו, בהם הוא דורש ומצוה על בני ישראל שימשיכו לשמור את התורה ואת מצותיה. אך בנוסף לכך אומר משה כאן, שאסור להוסיף על דברי התורה ואסור לגרוע מהם.

בפשטות ניתן לומר כי כוונתו של משה שאסור להוסיף על מצוות התורה או לבטל מה מהן. אך בנוסף לכך, אפשר להציע בעקבות דבריו של רש”י פירוש נוסף: “לא תוסך עליו” – חמישה טוטפות (במקום ארבע פרשיות שבתפילין), חמישה מינין בלולב (במקום ארבעת המינים), ארבע ברכות בברכת כהנים (במקום שלוש). כלומר, שהאסור להוסיף או לגרוע הוא לא רק הוספת מצווה שלימה, או ביטול מצווה שלימה, אלא גם שינוי חלקי בפרט אחד מפרטי המצוות האמורות בתורה.

נביא שקר-

“כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום; ונתן אליך אות או מופת. וקא האות והמופת אשר דבר אליך לאמור: נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא...” (דברים י”ג, ב-ד)

בפסוקים אלו מזהיר משה את בני ישראל לבל יתפתו ללכת אחרי ראות עיניהם, ואחרי מצג השווא שיכול אדם כלשהו להציג בפניהם – כאילו היה נביא. אך כיצד על בני ישראל לדעת מיהו נביא אמת ומיהו נביא שקר? מפסוקים אלו ניתן ללמוד כי נביא הקורא לעם ישראל לעבוד אלילים – הרי הוא נביא שקר. אך מלבד זאת, בפרק י”ח, פסוקים כ-כב, מוסיף משה שאף נביא המדבר מבלי שציווהו אלוהים לכך – הרי הוא נביא שקר, וניתן לדעת זאת מתוך כך שדברי הנבואה שדבריו אינם מתקיימים.

בתנ”ך מסופר לא פעם על נביאי שקר, כמו למשל בימי אליהו הנביא, אשר נאבק בהם על הר הכרמל – תוך ניסיון להוכיח כבל עם ועולם – כי הוא דובר אמת, בעוד שהם דוברי שקר.

הרמב”ם בספר ההלכה הגדול שלו, המשנה תורה, קבע בהלכות יסודי תורה את הכללים לפיהם ניתן לזהות כי אדם מתנבא לשקר: הכלל הראשון, שנביאותו של הנביא לא התקיימה, הכלל השני שנבואתו סותרת את דברי תורת-משה, והכלל השלישי, אותו מחבר הרמב”ם למושג הקודם שראינו – נביא אשר מבקש לגרוע או להוסיף על מצווה האמורה בתורה.

מסית ומדיח –

”כִּי יִסִּיתֶךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ אוּ בְנֶךָ אוּ בִתְךָ אוּ אִשְׁתְּ חִיקֶךָ אוּ רֵעֶךָ אֲשֶׁר כִּנְפֹשֶׁךָ בְּסִתְרֵךָ לֵאמֹר: נִלְכְּהָ וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתָּ אֶתָּה וְאֲבֹתֶיךָ. מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיכֶם, הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוּ הַרְחֻקִים מִמֶּנּוּ, מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ. לֹא תֵאָבֵה לּוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו...” (דברים י”ג, ז–ט)

לאחר שהזהיר משה את בני ישראל לבל יתפתו ללכת אחרי נביא שקר, ממשיך משה ומוזהיר את בני ישראל לבל ילכו אחרי אדם מעם ישראל המנסה בכוח דיבורו לגרום למי מהם ללכת ולעבוד עבודה זרה. בכדי לנסות להרחיק את ישראל כמה שיותר מאיסור זה, מזהיר משה בעונש החמור ביותר, עונש מוות, את האדם שיעשה למסית.

עיר נדחת –

”כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ, אֲשֶׁר הִיא אֱלֹהֶיךָ נִתֵּן לָךְ לְשִׁבְתָּ שָׁם לֵאמֹר: יָצְאוּ אַנְשֵׁים בְּנֵי בְלִיעֵל, מִקְרָבֶךָ, וַיִּדְיֵחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר: נִלְכְּהָ וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם. וְדַרְשָׁתָּ וְחִקְרָתָּ וְשָׁאַלְתָּ הַיָּסוּבִי; וְהִנֵּה אָמַת נִכּוֹן הַדָּבָר... הִנֵּה תִבְהֶ, אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהוּא לְפִי חָרֵב...” (דברים י”ג, יג–טז)

בעקבות תיאור המסית בפסוקים הקודמים, בפסוקים אלו, מתאר משה מקרה שבו אותו מסית אכן הצליח להדיח מדרך הישר את יושבי אחת מעריהם של בני ישראל וגרם להם לעבוד אלילים. במקרה מעין זה מצווה משה את בני ישראל להרוג את כל תושבי העיר, לשרוף את רוכשה ולהשאיר אותה כתל חרבות לעולמים.

”לא תתגודדו ולא תשימו קרחה” –

”בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם, לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשִּׂימוּ קְרָחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמֹת. כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתֶּם, לַיהוָה אֱלֹהֵיךָ וּבָךָ בָּחַר הִיא לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים...”

(דברים י”ד, א–ב)

בעקבות דבריו האחרונים של משה בהם דיבר כנגד העבודה הזרה, ממשיך משה ומצווה את עם ישראל שלא ללכת בעקבות מעשיהם של עובדי האלילים. כלומר, לא רק העבודה זרה, ההשתחויה או הפולחן אל מול ספל כזה או אחר, אסורה היא, אלא גם דרכיהם של עובדי העבודה הזרה בנושאים נוספים. כאן מזכיר משה שניים מדרכיהם של עובדי העבודה זרה שהחיו באותם ימים, אשר היו פוצעים את גופם בחתכים ומגלחים את שער ראשם (לא תשימו קרחה) כביטוי לאבלם וכאבם על קרוב שנפטר.

מעניין הדבר, שמשם בחר להשתמש בביטוי ”עם סגולה” וה”עם הנבחר” דווקא ליד ציווי זה, העוסק לכאורה בפרט שולי, של תגובה לפטירת קרוב, ולא בלצד מצוות או איסורים אחרים עליהם דיבר עד כה, ומכאן ואילך.

“לא תבשל גדי בחלב אמו”-

“לא תבשל גדי בחלב אמו”. (דברים י"ד, כ"א)

האיסור “לא תבשל גדי בחלב אמו” מוזכר בדבריו של משה בסופה של רשימה המתארת את בעלי החיים הכשרים: שוסעי השסע, מפרסי הפרסה ומעלי הגרה – בבהמות; בעלי הסנפיר והקשקשת – בדגי הים, ושמותיהם של בעלי הכנף האסורים לאכילה. וכן את האסורים לאכילה כדוגמת השרץ או הנבלה.

איסור זה מופיע בתורה פעמיים בחומש שמות – כאשר באופן מפתיע בפעמים ההם, הוא לא מוזכר לצד מאכלות אסורים אחרים, אלא דווקא לצד שלוש הרגלים. הסבר מעניין לדבר זה מופיע הן בספר ההגות החשוב של הרמב"ם – המורה נבוכים, והן בכתביו של חיים נחמן ביאליק, וכן אצל אחרים – המסבירים כי אצל העמים הקדמונים נהוג היה דווקא בימי החג להקריב קרובן ולאכול גדי בחלב אמו. ובכדי להתנגד לדרכם הבלתי-מוסרית, ציוותה התורה את עם ישראל שלא לעשות זאת.

איסור זה הוא אחד האיסורים המשפיעים ביותר על ההלכה גם בימינו בתחום הכשרות, כיוון שהוא הלך והתפתח הרבה מעבר לפשוטו של מקרא, והגיע לכדי הפרדה מוחלטת בין החלבי והבשרי, ושמידה של שעות אחדות בין אכילת הבשר לאכילת מאכלי חלב. בשל כך הוא גם אחד מהאיסורים הגורמים לרבים לתמונה על היחס שבין ציווי התורה לבין ביטוייה המעשיים במסורת התורה שבעל פה.

מעשר שני ומעשר עני-

“עשר תעשר את כל תבואת ורעף היצא השדה שנה שנה. ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם... מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך, בשנה ההוא והנחת בשעריך. ובא הלוי, כי אין לו חלק ונחלה עמך, והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך, ואכלו ושבועו”. (דברים י"ד, כב-כט)

בימי התורה מרביתם של בני האדם התפרנסו מעבודת חקלאות או רעיית צאן. על כן מצוות רבות הקשורות לנושאים חברתיים או דתיים נבעו מתוך עבודתם של בני האדם. כך גם במקרה זה של המעשרות. מעשר פירושו הפרשה של עשירית מן היבול החקלאי לצורך הקדשתו לשם שמיים או נתינתו לאחר, לעני או ללוי.

מעשר שני – הוא מעשר שעל האדם להפריש בכל שנה מיבולו ואותו הוא מקדיש לשם שמיים. מעשר זה נאכל על ידי האדם עצמו, אך הוא נאכל בטוהרה וביחושלים בלבד. (על כן מותר לו להמיר את פירותיו בסכום כסף, ולקנות בירושלים פירות אחרים – אם יש חשש שפירותיו יתקלקלו)

מעשר עני – בשנה השלישית והשישית במחזור של שבע שנים (עד שנת השמיטה) על בעל השדה או המטע להפריש מעשר נוסף מן היבול החקלאי שעלה בשדהו באותה השנה, ולתת אותה ללוי, לגר, לעני, ליתום ואלמנה – כיוון שלכל אלו אין חלק ונחלה ממנה הם יכולים לאכול ולהתפרנס.

שמיטת כספים –

”מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה: שְׁמוֹט כָּל בַּעַל מִשָּׂה יְדוּ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹ: לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ” (דברים ט”ו, א–ב)

כשם שאנו סופרים שבעה ימים בשבוע, ואת היום השביעי מייחדים באופן שונה מיתר הימים, כך גם מצווה התורה אחת לשבע שנים לייחד את השנה השביעית. שנה זו נקראת גם שנת שמיטה – כיון שבה שומט, עוזב, האדם את אחיזתו מהקרקע אשר ברשותו, מותר לטבע לעשות את שלו מבלי להתערב, ומפקיר את היכול החקלאי העולה בה לכל אשר יחפוץ.

כאן מוסיף משה משמעות נוספת לשנת השמיטה החקלאית, והוא מצווה את בני ישראל לשמוט את חובותיהם. כלומר, אחת לשבע שנים כל החובות שאדם חייב לחבריו שהלוו לו נמחקים ומבוטלים, וזאת בכדי לאפשר “לשוק הכלכלי” לפתוח את התחרות בכל פעם מחדש, ולאפשר לכולם שיוויון הזדמנויות.

יחד עם זאת, חכמים, בראשותו של הלל הזקן, ראו שבשל כך אנשים נמנעים מלהלוות כספים לחבריהם, כי הם חוששים שמא תבוא שנת השמיטה, ותבטל את חובם. ועל כן תיקן הלל הזקן תקנה חשובה ביותר הנקראת פרוזבול – הוא חוזה שעליו חותמים שני הצדדים, והמאפשר לאדם שהלווה כסף לחברו להמשיך ולדרוש את כספו גם לאחר שנת השמיטה. גם בימינו תקנה זו ממשיכה להתקיים, ולפני שנת השמיטה חותם עליה נגיד בנק ישראל (בכדי לאפשר לבנקים להמשיך ולדרוש הלוואות שונות שניתנו לאזרחים במהלך השנים שקדמו לשנת השמיטה).

דאגה לחלש ולעני –

”לֹא תִאֲמִין אֶת לְבַבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יְדֶךָ מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן. כִּי פִתַּח תִּפְתָּח אֶת יְדֶךָ לוֹ, וְהֵעַבְתָּ תַעֲבִיטָנּוּ דֵי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֵר לוֹ” (דברים ט”ו, ז–ח)

מלבד החובה של האדם כלפי העני בשנת השמיטה ובמעשר הלוי שהוזכר לפני כן, אומר משה לעם ישראל שעליהם לדאוג לעני לכל מחסרו אשר יחסר.

חכמים בעקבות פסוק זה קבעו כי אין מדד אובייקטיבית (חד-משמעי וחד-ערכי) לסכומי הכסף או המצרכים שעלינו למלא למעט של האחר. אלא שדבר זה נובע באופן סובייקטיבי ממצבו של האדם, ומן המצב אליו היה רגיל. וכך מסופר בתלמוד:

”אשר יחסר לו” – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו, פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלושה מילין...” (תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ס”ד, ע”ב)

שחרור העבדים העבריים בשנה השביעית –

כִּי יִסְכַּר לְךָ אֶחֶיךָ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה, וְעִבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים; וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית – תְּשַׁלְּחֶנּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ... (דברים ט"ו, יב)

בפסוקים אלו מתמודד משה עם העבדות שהייתה תופעה נפוצה באותם ימים, בקרב עם ישראל ובקרב כל עמי העולם (לצערנו, ישנם מקומות שעד עצם היום הזה מתקיימת בהם עבדות). משה אינו מנסה לבטל את העבדות, וניתן להעלות סיבות שונות מדוע, אך הוא מנסה לצמצם אותה ולהבהיר לעם ישראל כי לעולם אדם אינו רכוש של חברו, וכי כל בני האדם "נבראו בצלם אלוהים" במידה שווה.

על כן קבע משה שבמקרה שבו אדם מעם ישראל הדרדר והגיע למצב של עבדות, חובה יהיה על בעליו לשחרר אותו עם בואה של שנת השמיטה, השנה השביעית. ואם לא די בכך, מוסיף משה, שעל בעל הבית לשחרר אותו עם מתנות רבות, בשמחה ובטוב לבב.

ובמקרה שבו העבד אינו ליצאת לחופשי, הוא יוכל להישאר עבד לאדונו, אך יהיה על אדונו לרצוע את אדונו, ולסמן בכך שהוא עבדו לעולם (עד לשנת היובל, שנת החמישים – בה כולם יוצאים לחופשי, בלי יוצא מן הכלל).

הקדשת הבכורות –

כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבִצְאֹנְךָ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגַּז בְּכוֹר צֹאנֶיךָ. (דברים ט"ו, יט)

בחומש שמות, ממש מיד לאחר שמסופר על יציאת מצרים מצווה התורה את בני ישראל להקדיש את בכורות ילדיהם, ובכורות צאנם לאלוהים. וזאת משום שבניגוד לבכורות מצרים אשר נהרגו במכת בכורות, על בני ישראל פסח אלוהים באותה שעה.

בדברים אלו של משה הוא חוזר על חובה זו, ומדגיש דרך אגב שני ציווים נוספים עליהם עמדנו זה מכבר: על ריכוז הפולחן אך ורק במקום אשר יבחר ה'. ועל החובה שלא לאכול את הדם.

”שמור את חודש האביב”-

”שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעִשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצֵאתָ אֶת אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרָיִם...” (דברים ט"ז, א)

לאחר שהדגיש משה את חשיבות הדאגה לחלש בחברה במהלך השנה, מזכיר משה את שלושת הרגלים, שבמידה רבה (כפי שנראה במושג הבא) מבטאים אף הם את חשיבות הנתינה והדאגה לחלש. בפתח דבריו, כאשר מזכיר משה את חג הפסח הוא מדגיש בפני בני ישראל שאת חג הפסח חייבים לחוג באביב, ממש כשם שהיה באותה עת שבה יצאו בני ישראל ממצרים, כאשר יצאו בחודש האביב.

משה מדגיש זאת, משום שכאשר הולכים על פי לוח השנה הנקבע על פי מועדי הירח, מפספסים בכל שנה 11 ימים ביחס ללוח השנה הנקבע על פי השמש. וכיוון שמועדי ישראל ולוח השנה נקבע בראש ובראשונה על פי שנת הירח, יכול היה להיווצר מצב, שבו במהלך השנים היה חל חג הפסח במועד מוקדם יותר של השנה, ולא בחודש האביב. לשם כך, מזכיר משה שיש לשמור את חודש האביב – ולוודא שלעולם חג הפסח יצא באביב.

וכיצד עושים זאת מבחינה מעשית? מעברים את השנה בחודש אדר (מכפלים אותו) אחת לשנתיים או שלוש, וכך יוצרים איוון שני לוחות השנה: הירחי והשמשני.

ההיבט החברתי שמדגיש משה בדבריו אודות שלושת הרגלים –

”וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, וְהָלוּ אִשְׁרָךְ בְּשִׂעְרֶיךָ, וְהָגַר וְהַיְתוּם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּרְךָ... וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם.” (דברים ט"ז, יא)

בפרק זה מזכיר משה את שלושת הרגלים, אשר נזכרו זה מכבר בחומשים הקודמים: שמות, ויקרא ובמדבר. ובכל זאת מחדש ומדגיש בדבריו משה את ההיבט המוסרי – חברתי שבמועדים אלו.

בימינו אנו מתייחסים בעיקר להיבט ההיסטורי של שלושת הרגלים: פסח – כיום שבו יצאו בני ישראל ממצרים, שבועות – כיום בו קבלו את התורה, וסוכות – כזכר לשיבתם בסוכות בימי הנדודים במדבר. אך לחגים היבט חקלאי משמעותי מאוד בתורה, שכן כפי שכבר נאמר החברה באותם ימים עסקה בעיקר בחקלאות. ועל כן, המועדים נקבעו בזמנים המרכזיים בהם נאספת התבואה החקלאית מן השדות והמטעים: פסח – תחילת הקציר, השעורים והחיטים; שבועות – סוף קציר החיטים ותחילת עונת פירות העץ; סוכות – איסוף הפירות האחרונים לפני עונת הגשמים.

על כן מצווה משה את בני ישראל, לבל יישכחו באותם מועדים בהם הם נהנים מן היבול שעלה בשדות ובמטעים את כל אלו שהחיים לא האירו להם פנים.

משפט יושר וצדק-

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ... וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק. לֹא תִטֶּה מִשֹּׁפֵט, לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲרֵר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדּוּף..." (דברים ט"ז, יח-יט)

בפסוקים אלו חוזר משה על ציוויים שונים שנאמרו בהודמנויות שונות על חשיבות המשפט, ועל דרך הצדק והיושר שעל השופטים ללכת בה. משה חוזר על החשיבות של נתינת השופטים והשוטרים למען שמירה על הסדר התקין של החברה. ועל כך שעל השופטים לשפוט בצדק, מבלי ל"הכיר פנים" – כלומר להטות את המשפט לטובתו של אדם המוכר להם, או שבשל השוחד ששילם, הם מכירים לו טובה. בנוסף חוזר משה על חשיבות הרדיפה אחר הצדק והאמת באומרו: "צדק צדק תרדוף".

"לא תיטע לך אשרה... אצל מזבח ה'"

"לֹא תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה, כָּל עֵץ אֲצִל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָךְ..." (דברים ט"ז, כא)

ביקרתם פעם ברובע היהודי? שמתם לב למיעוט העצים שנטועים ברחובות ובסמטאות הרובע היהודי? הסיבה לכך היא שבשנים שלאחר ששחרר הרובע היהודי מידי הלגיון הירדני במלחמת ששת הימים, התמנה הרב נבנצל לרבה של העיר העתיקה. הוא קבע בפסק ההלכה שלו שכל העיר העתיקה היא בחינת "חצר המזבח" של המשכן ועל כן אסור לטעת בה עצים. וזאת על בסיס פסוק זה מספר דברים, הקובע שאסור לטעת עצים לצד המזבח, כיוון שזו הייתה דרכם של עובדי האלילים באותם ימים.

עדות – על פי שניים בלבד-

"עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יִזְמַת הַמֵּת לֹא יִזְמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד..." (דברים י"ז, ו)

בפסוקים אלו מתאר משה מה עונשו של אדם שעבד עבודה זרה ולאחר חקירה מתמשכת נמצא כי אכן הוא עבד עבודה זרה. בתוך כך קובע משה כלל חשוב במערכת המשפט. על פיו כאשר רוצים לטעון שאדם עשה מעשה רע (משה מתייחס לעבודה זרה ספציפית, אך במסורת הורחב כלל זה לנושאים רבים) חייבים שיבואו שני עדים לפחות שיעידו שאכן הם ראו כי הוא עשה מעשה זה. ואילו אם בא עד אחד בלבד – אין עדותו מספקת בכדי להפיל את הנאשם.

במציאות חיינו כיום ניתן לראות את הגשמתו של כלל זה בחתונות – כאשר שני עדים עומדים לצד החתן והכלה, חותמים על הכתובה – ומהווים עדים חיים לחתונתם.

“לא תסור מן הדבר אשר יגידו אליך ימין ושמאל”-

“כִּי יִפְּלֵא מִפִּי דָבָר לְמִשְׁפָּט... וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וּבָאתָ אֶל הַצְּהָנִים, הַלְוִים וְאֶל הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, וְדַרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. וְעָשִׂיתָ... כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶד... לֹא תִסּוֹר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל” (דברים י"ז, ח-יא)

בפסוקים אלו משה מצווה את בני ישראל לעלות אל המקום אשר בו יבחר ה' – בו מלבד המשכן או המקדש גם ישבו השופטים (מה שלימים יהיה הסנהדרין) בכל עת שמתעורר ריב בין שני אנשים. ובבואם לפני השופטים היושבים באותו מקום, יהיה עליהם לשמוע בדבריהם של אותם שופטים ולקבל את פסיקתם.

בדבריהם של חז"ל אנו מוצאים שתי גישות לפירוש המילים: “לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל”. הפירוש הראשון מופיע בתלמוד הירושלמי (מסכת חריות, א,א) ולפיו יש להקשיב לדבריהם של חכמים ובלבד שאלו אכן מדברים דברים הגיוניים, ואומרים על “ימין שהוא ימין” ועל שמאל שהוא שמאל.

בניגוד לכך, על פי הפירוש השני המופיע במדרש הספרי (פיסקא קנד) משמעותו של פסוק זה הוא שאסור לסור מדבריהם של חכמים גם אם הם אומרים לנו את ההפך הגמור ממה שאנו חושבים שנכון – כאשר הם אומרים על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל.

מינוי מלך והאיסורים החלים עליו-

“שֹׁם תִּשֹׂם עֲלֶיךָ מֶלֶךְ... רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים, וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעַם מִצְרִימָה... וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים... וְכִסֵּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד... וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר, וְהִיָּתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו, לְשָׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה, לַעֲשׂוֹתָם. לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאָחָיו, וּלְבַלְתִּי סוֹר מִן-הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל...” (דברים י"ז, טו-כ)

בפסוקים אלו יוצא ספר דברים מנקודת הנחה כי אכן יבקשו בני ישראל להמליך עליהם מלך, ככל הגויים (העמים) שחיים בסביבתם. על כך אומר ספר דברים – “שום תשים עליך מלך...” – שאמנם זה לא מומלץ מלכתחילה, אבל זה מתקבל בתנאים מסוימים. והתנאים הם החובות שמצווה עליהם המלך:

- לא להרבות בסוסים; - לא להשיב את העם מצרימה; - לא להרבות נשים; - לא להרבות כסף וזהב;
- ולכתוב את ספר התורה בכדי שישמור את מצות התורה ובכדי שלא יתגאה בלבו על יתר בני עמו.

כאשר קוראים את ספרי הנביאים מעניין לבחון האם המלכים השונים שקמו בתולדות עם ישראל שמרו וקיימו את הדברים המוזכרים כאן, בספר דברים.

האיסור להעלות באוב ולהתעסק בכשפים-

“לא ימצא בך... קסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף. וחבר חבר, ושאל אוב וידעני, ודרש אל המתים. כי תושבת הי כל עשה אלה, ובגלל התועבת האלה הי אלהיך, מוריש אותם מפניך.” (דברים יח, י-יב)

בדבריו אלו חוזר משה ומהיר את בני ישראל שלא ללכת בדרכם הרעה של עובדי האלילים הנמצאים בארץ כנען, ושוב הוא מסביר שהסיבה לכך שה' מוריש את אותם גויים מלפניהם, היא התנהגותם הבלתי-מוסרית של אותם עמים. כאן מדגיש משה את האיסורים הקשורים לקסמים ולכשפים – אשר אנשים רבים באותם ימים האמינו בהם (חשוב להדגיש שמדובר על “קסמים אמיתיים” ולא על קסמים הנעשים מתוך אחיזת עיניים והנאה).

בקרבי הוגי הדעות של העם היהודי לאורך הדורות נשמעו קולות שונים ביחס לאיסורים אלו. יש מבין אותם הוגים שטענו שבכך שהתורה אוסרת זאת הרי היא מודה בפה מלא כי אכן יש אמת בכשפים הללו, בהעלאת אוב או במילות קסם כאלו ואחרות. ואילו מנגד, יש מהוגי הדעות שטענו שאין בכך כל היגיון, וכמובן שאין אמת בכשפים הללו, והתורה אסרה עליהם לעסוק בהם בכדי שבכלל לא יטה ליבנו ללכת בעקבות דברים חסרי פשר, משוללי היגיון ושקריים.

רוצח בשגגה וערי המקלט-

“כי יכרית הי אלהיך את הגוים אשר הי אלהיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם. שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך... לנוס שמה כל רוצח. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי: אשר יכה את רעהו בבלי דעת, והוא לא שנא לו מתמל שלשם.” (דברים יט, א-ד)

בפסוקים אלו חוזר משה על מה שכבר נאמר בחומשים הקודמים, וכן על המעשה שעשה בפרק ד' – הקמתן של ערי מקלט בארץ כנען. משה הפריש שלוש ערים בעבר הירדן, כפי שראינו, שיקלטו את הרוצח בשגגה אשר בורח מפני גואל הדם. אך על בני ישראל להפריש עוד שלוש ערים – מערב לירדן – שנועדו אף הם להצלתו של הרוצח בשגגה מפני גואל הדם.

משה חוזר שוב על התנאים המאפשרים לאדם שגרם למות חברו בשגגה לברוח אל עיר המקלט: רק בתנאי שהוא עשה זאת בשגגה (אך שיש אחריות בשגגה זו); ורק בתנאי שאין הוא שונא לאחיו מתמול שלשום והוא תכנן זאת מבעוד מועד. אך אם האדם ארב לחברו ורוצח אותו בכוונת תחילה, אומר משה, אין לחוס על אותו אדם ויש לשפוט אותו בחומרה הרבה ביותר – שכן הוא העז לשלוח יד בנפש חברו.

איסור הסגת גבול-

"לא תסיג גבול רעה אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל, בארץ, אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה". (דברים י"ט, יד)

הסגת גבול הוא נושא שבימינו כמעט ואינו בא לידי ביטוי, כיוון שלרובנו יש בתים ואולי חצרות, אך אין שטחים גדולים של שדות או מטעים. כאשר לאדם יש מטעים ושדות קשה לו עד מאוד לשמור שאכן איש לא יפלוש לתוך שטחו, וישתמש בו לצרכיו, ועל כן מזהיר משה את בני ישראל לבל יעשו זאת. בנוסף לכך, חכמי המשנה הוסיפו שגבולות אלו כוללים לא רק את הנחלות עצמן, אלא גם את השטחים מכל משדה או מטע שעל בעל השדה להותיר לעניים- וכאשר אין הוא עושה זאת נחשב בעל השדה למסיג גבול!

עדים זוממים-

"כי יקום עד חָמָס באיש, לענות בו סרה... ודרשו השפטים היסב והזה- עד שקר העד, שקר ענה באחיו. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". (דברים י"ט, טז-יז)

בפסוקים אלו חוזר משה אל נושא המשפט והעדים. בתחילה חוזר משה על הכלל שאין להאשים אדם במעשה כזה או אחר כל עוד עד אחד בלבד מעיד נגדו. ורק כאשר יש שנים עדים או יותר- עדותם מתקבלת ועל פיה ניתן לדון את אותו אדם. ולאחר מכן מוסיף משה שכאשר מגלים ששני עדים (או יותר) שהעידו כנגד אדם מסוים, לא היו אלא עדים זוממים- כלומר שזממו להעיד כנגד עדות שקר, העונש שמוטל עליהם הוא העונש שהיה מוטל על אותו אדם- לו היה נאשם בשל עדותם. (לדוגמא, אם העונש הוא שעליו להשיב את כסף מסוים אשר גול, הרי שהם צריכים לשלם את אותו סכום כסף).

"האיש הירא ורך הלבב- ילך וישב לביתו"-

"כי תצא למלחמה על איבך... ודברו השטרים אל העם לאמרו: מי האיש אשר בנה בית חָדָשׁ ולא חָנְכוּ - ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחַנְכֵנו. ומי האיש אשר נָטַע פָּרִים ולא חָלְלוּ - ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחַלְלֵנו. ומי האיש אשר אָרַשׁ אִשָּׁה ולא לָקַחָהּ - ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יקַחָהּ. ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו: מי האיש הירא ורך הלבב? - ילך וישב לביתו, ולא ימס את לבב אחיו פִּלְבָּבו...". (דברים כ, א-ח)

בפסוקים אלו מתייחס משה אל המלחמות הצפויות לעם ישראל בעתיד. והוא מצווה עליהם לאפשר לחלק מהאנשים שאמורים היו מלכתחילה לצאת למלחמה- לשוב אל ביתם, ולא לקחת חלק במלחמה. מלבד היראים ורכי הלבב, אומר משה, שאדם שעומד בפתחו של פרק חדש בחייו, אך טרם הגשים אותו ממש- לא יצא למלחמה. לדוגמא: אדם שהתארס עם אישה, אך לא הספיק עדיין להתחתן עימה ופרצה מלחמה- לא יצא למלחמה שלא חלילה ימות לפני שהגשים והשלים את אשר התחיל.

עת מלחמה ועת שלום –

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. (דברים כ', י)

בפסוקים אלו ממשיך משה לעסוק בענייני המלחמה. וכאן הוא חוזר לנושא אותו הזכרנו זה מכבר, בפרק ד', על החובה לנסות ולפתוח בדברי שלום קודם שיוצאים למלחמה. כאמור, על פי פשט הפסוקים חובה זו מוטלת על בני ישראל אך ורק במלחמת רשות, כלומר מלחמה שאיננה חלק ישיר מירושת הארץ משבע העממים, ואילו במקרה של שבעת העממים – אין מקום לפתוח איתם בדברי שלום, כיוון שכפי שראינו כמה פעמים, משה טוען בשם ה' – כי ה' מוריש את הגוים הללו לפני ישראל, בשל רשעותם ודרכם הרעה, ולא בשל צידקתם של בני ישראל. יחד עם זאת, הרמב"ם פוסק להלכה שגם במלחמת מצוה – חובה לפתוח בדברי שלום קודם שיוצאים למלחמה.

כי האדם עין השדה –

כִּי תִצַּר אֶל עִיר רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׁהּ, לֹא תִשְׁחִית אֶת עִצָּהּ, לְנַדַּח עָלֶיהָ גֵרָוֹן, כִּי מִפְּנֵי תֹאכַל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת; כִּי הָאָדָם עֵין הַשָּׂדֶה לְבָא מִפְּנֵיךָ בְּמִצְוֶה. רַק עֵין אֲשֶׁר תִּדְעֶה כִּי לֹא עֵין מֵאֲכָל הוּא – אֹתוֹ תִשְׁחִית, וְכָרַת וּבְנֵית מִצְוֶה עַל הָעִיר אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה. (דברים כ', יט–כ)

גם בפסוקים אלו ממשיך משה לעסוק במלחמה ובאיסורים הנלווים אליה. כאן מדבר משה על האיסור להשחית עצי מאכל כחלק מהמלחמה. נראה מסוף הדברים של משה, שהמטרה בהשחתה היא לשם בניית מצור על העיר כנגדה נערכת המלחמה. אך בין אם השחתת העצים נעשית למען בניית מצור, ובין אם היא נובעת ממטרות אחרות במלמה – היא אסורה על פי דבריו של משה. רק עצי סרק, עצים שאין בהם פירות, יכולים לשמש את הלוחמים בשעת מלחמתם. מלבד הנימוק ההגיוני, וההסבר של משה שהלוחמים עצמם יכולים להינות מפירות העץ – ועל כן חבל להשחית אותו, אומר משה גם משפט מעורפל במידה רבה שאנו מכירים בעיקר כסיסמא: "כי האדם עין השדה לבוא מפניך במצור". פרשטיות רבות הוצעו למשפט לא ברור זה. אחת מהם מסבירה זאת כך: מה לעץ השדה ולאדם – שגם עליו אתה מטיל מצור ומנהל כנגדו מלחמה? האם לא מספיק שיש מלחמה כנגד בני אדם, צריך גם להשחית את הטבע? טענה זו כנראה מושמעת כנגד דפוס הלחימה שהיה בימי קדם, ולצערנו לפעמים גם כיום, שכאשר לוחמים נאבקים אלו באלו, הם דואגים להשאיר אדמה חרוכה אחריהם, שגם הטבע, על לא עוול בכפו נפגע ונהרס בה.

עגלה ערופה –

“כי ימצא חלל באדמה... נפל בשדה, לא נודע מי הכהו. ויצאו זקניו ושפטיו ומדרו אל הערים אשר סביבת החלל. והיה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר, אשר לא עבד בה, אשר לא משכה, בעל. והורדו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן, אשר לא יעבד בו ולא יזרע; וערפו שם את העגלה בנחל. ונגשו הכהנים... וכל זקני העיר ההוא, הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל. וענו ואמרו: ידינו לא שפכו את הדם הזה, ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל; ונכפר להם הדם. ואתה תבשר הדם הנקי מקרבך, כי תעשה הישר בעיני ה'.” (דברים כ"א, א–ט)

בפסוקים אלו מתואר אחד מקרה מזעזע, שבנמצא בשדה אדם ללא רוח חיים, וברור לכולם כי הוא נרצח על ידי אדם. בימינו לו היה קורה דבר זה, המשפטה הייתה פותחת בחקירה שיכולה הייתה להימשך שנים, וגם אז לא בטוח שהיו מוצאים את האשם. יכול להיות שגם בימים ההם עשו זאת. אך לצד זה דורש משה מוקני העיר לקחת אחריות על האירוע. ועל כן מצווה משה למדוד ולמצוא מהי העיר הקרובה ביותר למקום בו נמצא החלל. וזקני אותה עיר וכוהניה יורדים אל נחל איתן ושוחטים שם עגלת-בקר צעירה, שלא עשו בה שום עבודה. ומעל לדמה הם אומרים: “ידינו לא שפכה את הדם הזה...” ובכך מכפרים על עם ישראל, תוך שהם לוקחים אחריות על האירוע הנורא שנעשה בשטחם שלהם.

אשת יפת תואר –

“כי תצא למלחמה על איביו, ונתנו ה' אלהיך בידך ושביית שבי. וראית בשבייה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה. והבאתה אל תוך ביתך, וגלחת את ראשה, ועשתה את צפרניה. והסירה את שמלת שבייה מעליה וישבה בביתך, ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים; ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה. והיה אם לא חפצת בה – ושלחתה לנפשה, ומכר לא תמכרנה בכסף; לא תתעמר בה תחת אשר עזיתה.” (דברים כ"א, י–יד)

בפסוקים אלו חוזר משה אל נושא המלחמה, אך הפעם אין הוא עוסק בדיני מלחמה, אלא בנושא הקשור ללקיחת שבויים. בזמן מלחמה, פעמים רבות שחיילים נופלים בשבי. בימינו, במדינות מתוקנות, גם אם הם אויבות, בסופה של המלחמה משיבים את החיילים לביתם (כך היה למשל במלחמת ישראל כנגד מצרים או סוריה). אך בעולם העתיק הדברים היו קשים הרבה יותר, ולקיחת השבויים כללה לא רק חיילים, אלא גם נשים ואנשים שכלל לא לקחו חלק בלחימה. התורה מנסה לצמצם את היקף התופעה, אך אין היא מבטלת או אוסרת אותו. וזאת באמצעות חוקים נוקשים שעל האדם שלקח אישה יפת תואר לעשות לפני שיוכל באמת להשאירה בביתו: עליו לתת לה לבכות חודש ימים על בית אביה, ועליה מוטל לגלח את שערותיה, לקצוץ את ציפורניה ולהסיר את השמלה שעמה נשבתה מעליה. נראה שהמטרה היא להשניא על האדם את אותה אישה ולשחרר אותה לחופשי (על כן גם אסור לו למכור אותה לעבדות).

במהלך הדורות, כאשר האיסור של התורה כבר נראה היה ברור מאליו, ואסור היה כלל לקחת אישה בשבייה על לא עוול בכפה, ניתנו פרשנויות סמליות לפרשייה זו.

ירושת הבן הבכור – כפליים –

"כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאֵחָת אֲחֻבָּה וְהָאֵחָת שְׁנוּאָה, וְיִלְדוּ לוֹ בָנִים – הָאֲחֻבָּה וְהַשְּׁנוּאָה; וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכוֹר לְשְׁנוּאָה. וְהָיָה בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ אֶת בְּנָיו אֶת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ, לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲחֻבָּה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׁנוּאָה הַבְּכוֹר. כִּי אֶת הַבְּכוֹר בֶּן הַשְּׁנוּאָה יִבִּיר לָתֵת לוֹ פִּי שָׁנָיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמְצָא, לוֹ, כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנֹן, לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכֹרִיהִי. (דברים כ"א, טו–יז)

בעולם העתיק מקובל היה שהבן הבכור זוכה לכפליים מהירושה אשר הורישו לו אביו ואמו, וכך גם בחוקיה של התורה. כאן מדגיש משה שעקרון זה תקף באופן מוחלט, ואין הוא תלוי בהעדפתו האישית של האדם. וגם במקרה שבו לאדם יש שתי נשים, אחת אחובה ואחת שנואה, והבן הבכור הוא בנה של האישה השנואה – הרי שהוא הזכאי לרשת כפליים מיתר האחים, ואין בכוחו של האב לשנות זאת.

בן סורר ומורה –

"כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה, אִינְנוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ; וַיִּסְרוּ אוֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. וְתַפְּשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מִקְּמוֹ. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ: בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה, אִינְנוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלנוּ; זוֹלֵל וְסוֹבֵא. וְרָגְמָהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמוֹת, וּבַעֲרַת הָרֶעַ מִקִּרְבָּהּ, וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּדְאוּ. (דברים כ"א, יח–כ)

בדבריו אלו מתאר משה מצב של ילד אשר פורק עול, עובר באופן הקיצוני ביותר על מצוות כיבוד הורים ועל יתר מצוות התורה, וכאשר הוא אינו חוזר לדרך הישר, ולהורים לא נורתה כל ברירה הם לוקחים אותו אל זקני העיר ומענישים אותו בצורה החמורה ביותר.

בקרב דבריהם של חכמים אנו מוצאים רבים שטענו שמציאות זו של בן סורר ומורה לא התקיימה מעולם, וגם לא אמורה להתקיים. אם כן, מדוע אומר משה? בכדי ללמד את בני ישראל לקח על דבר חשיבותה של מצוות כיבוד אב ואם, ולהזהיר אותם לבל ידיעו למצב קיצוני זה.

איסור הלנת המת –

"כִּי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֶסֶא, מִשְׁפָּט מוֹת וְחַמַּת, וְתָלִית אוֹתוֹ עַל עֵץ. לֹא תִלֵּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, כִּי קְבוּרַת תִּקְבְּרֵנוּ בַּיּוֹם הַהוּא...". (דברים כ"א, י"ד)

על פי פסוקים אלו, גם במקרה של הוצאה להורג (בוודאי במקרה של מוות טבעי) אסור להשאיר את המת ללא קבורה, ובכדי לכבד את המת – יש לקבור אותו עוד באותו היום. על פי המסופר בספר יהושע (פרק ח, כ"ט) ניתן ללמוד שחובה זו נוהגת לא רק ביחס ליהודים, אלא גם ביחס לנוכרים ואפילו לאויבים.

השב תשיבם (השבת אבידה)–

“לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיך. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו. וכן תעשה לחמורו, וכן תעשה לשמלתו, וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה; לא תוכל להתעלם.” (דברים כ"ב, א-ג)

בפסוקים אלו מצווה משה את בני ישראל במצוות "השבת אבידה". במצווה זו קורא משה בראש ובראשונה לאנשים שלא להתעלם מהסובב אותם, ובמקרה זה מאבדות שהם מוצאים. אך לא רק שמושה קורא לאדם להשיב את האבדה לבעליה, הוא ממשיך ואומר שאם נמצאה אבדה שבעליה אינו נמצא בקרבת מקום, ולא ידוע מיהו – על מוצא האבדה להמשיך ולשמור עליה עד לאותו היום בו יגע בעל האבדה ויקחנה בחזרה. בדבריהם של חכמים אנו מוצאים סיפור על רבי חנינא בן דוסא שאכן עשה זאת, ואם לא די בכך, הרי שטיפל והקדיש ממרצו בכדי לשמר את אותה אבדה שמצא.

הקם תקים עימו–

“לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת, מהם; הקם תקים עמו.” (דברים כ"ב, ד)

בהמשך למצווה הקודמת, שקראה לאדם שלא להתעלם ממצוקתו של אחיו, אף כאן מצווה משה את בני ישראל שלא להיות אדישים. ועל כן, אומר משה, במקרה שאדם רואה את שורו או חמורו של חברו קורס תחת המשא הכבד שהוטל על כתפיו, עליו לעזור לחברו להקים את השור או החמור.

מצוות שילוח הקן–

“כי יקרא קן צפור לפניך בדרך, בכל עץ או על הארץ, אפרוחים או ביצים, והאם רבצת על האפרוחים או על הביצים – לא תקח האם על-הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לה, למען ייטב לך והארכת ימים.” (דברים כ"ב, ו)

אם בשתי המצוות הקודמות התייחס משה ליחס של האדם כלפי בני אדם אחרים, כאן הוא מפליג הלאה בדבריו ומצווה את האדם לחוס על בעלי החיים. על פי דבריו אלו כאשר אדם רוצה לקחת אפרוחים או ביצים, והאם דוגרת עליהם, אסור לו לקחת את הביצים או האפרוחים כל עוד האם נמצאת שם. אלא יש לשלח אותה קודם לכן, ורק לאחר מכן לקחת אותם. מעניין הדבר שגם במצווה זו, כמו בכיבוד הורים, מובטח לאדם שיקיים אותה שיאריך ימים.

כמו כן, בתלמוד הבבלי מסופר על אלישע בן אבויה שראה ילד שלח את האם ולקח את הביצים (ובכך קיים את דברי התורה), ובידרו מהעץ – נפל ומת. ומשראה זאת אלישע בן אבויה הוא טען שזו הוכחה לכך שאין באמת הגחה ושכר ועונש, שכן דברי ההבטחה של משה – "להאריך ימים" – כלל לא התקיימו.

החובה לעשות מעקה לגג-

כִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעְקָה לְגַגְךָ וְלֹא תִשֵּׂים דָּמַיִם בְּבֵיתְךָ, כִּי יִפֹּל הַגָּפֶל מִמֶּנּוּ. (דברים כ"ב, ח)

בפסוקים אלו מצוה משה את בני ישראל לבנות מעקה לגגות הבתים – בכדי לשמור על נפשותיהם של אלו העולים לגג. בימי קדם, ובקרוב יושבי הארץ הערבים, נהוג עד היום להשתמש בגגות הבתים למגוון עבודות ולשימוש נרחב, ועל כן יש חשיבות רבה במצווה זו.

בנוסף, ניתן כמובן להרחיב את דבריו אלו של משה, ולומר כי על האדם מוטלת האחריות באופן אישי ברשותו, ועל הציבור מוטלת האחריות ברשות הרבים – לדאוג שלא יהיו מכשולים מסוכנים, מבנים רעועים וכדומה – המסכנים את שלום הציבור.

כלאים-

לֹא תִזְרַע כְּרִמְךָ כְּלָאִים, פֶּן תִּקְדָּשׁ הַמְּלֶאכָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וּתְבוֹאֵת הַכֶּרֶם. לֹא תִחְרֹשׁ בְּשׂוֹר וּבַחֲמֹר יְחָדָי. (דברים כ"ב, ט-י)

משמעות איסור כלאים הינו שאסור לאדם לערב מין בשאינו מינו – בין בחי ובין בצומח. לאיסור זה כמה מרכיבים:

- א. אסור לזרוע בשדה אחת שני גידולים (מבלי להפריד ביניהם) שאינם בני אותו מין.
- ב. אסור להרכיב משני עצים שונים – עץ חדש שהוא תרכובת של שניהם.
- ג. אסור לערב בין שני בעלי חיים – וליצור גזע חדש.
- ד. אסור לחרוש בחמור ובשור יחד – אם כי ניתן להסביר כי איסור זה מטרתו למנוע צער בעלי חיים, שכן אין השור והחמור מתאימים בכדי לחרוש יחד – מבחינת הגובה, המשקל וכדומה.

שעטנז-

לֹא תִלְבַּשׁ שְׂעֵטָנָז, צִמְרֹת וּפְשָׁתִים יְחָדָי. (דברים כ"ב, יא)

בדומה לאיסור כלאים, אף באיסור שעטנז חל איסור על האדם לערב מין שאינו מינו. כאן הכוונה ליצירת בגד מחוטים העשויים מצמר (מבעלי חיים) יחד עם חוטים העשויים מפשתים (צמחים). חיים נחמן ביאליק, בעקבות מדרש חז"ל, הציע לבאר כי איסור זה נועד לסמל ולהזכיר את המאבק שהתחולל בין קין והבל – בין רועי הצאן ועובדי האדמה, ולומר לנו כי העולם בו אנו חיים איננו מושלם, ועדיין נמשכים בו מאבקים שונים על אדמה, אהבה וכבוד – כמו בסיפור של קין והבל.

ציצית –

גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת בְּסוּתֶךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהֶּן. (דברים כ"ב, יב)

בפסוק זה חוזר משה על מצוות ציצית שהוזכרה באריכות בספר במדבר. מצוות ציצית יסודה בכך שעל ארבעת כנפות הבגדים קושרים חוטים כסמל וזכר ליציאת מצרים. המעניין בדבריו של משה הוא שהוא מזכיר מצווה זו מיד לאחר איסור שעטנז. על פי ביאורו של ביאליק לאיסור שעטנז – המחוזה תזכורת למאבק בין רועי הצאן לעובדי האדמה – הציצית מחוזה תיקון ותשובה למאבק זה. כיוון שבציצית, בניגוד לכל יתר הבגדים – מותר שיתקיים שעטנז – עירוב בין בד העשוי מפשתן לבין בד העשוי מצמר. כך ניתן להבין מדוע מזכיר משה את מצוות הציצית מיד לאחר איסור שעטנז. בכדי לומר שעל אף שלצעדנו בעולם התנהל מאבק בין רועי הצאן ועובדי האדמה, וממשיך המאבק הזה להתקיים בצורות ואופנים שונים – הרי שאנו שואפים בסופו של דבר לעולם מתוקן ומאוחד – בו כל הכוחות משתלבים זה בזה, ולא נאבקים איש ברעהו.

"לא יבוא ממזר בקהל ה'..." –

לֹא יָבֹא מִמְזֵר בְּקֹהֶל ה', גַּם דֹּר עֲשִׂירֵי לֹא יָבֹא לוֹ בְּקֹהֶל ה'. (דברים כ"ג, ג)

ממזר הוא ילד שנולד לאישה נשואה מגבר אחר שאינו בעלה. על פי דבריו אלו של משה ממזר לא יוכל להינשא (לבוא בקהל ה') לאישה מעם ישראל, וגם צאצאיו לו – אפילו לא לאחר עשרה דורות! ונראה כי עונש חמור זה המוטל על הילד, נועד בכדי להזהיר ולמנוע כמה שניתן שדבר שכזה יתרחש. לאורך השנים, ניסו חכמים כמה שפחות להגדיר אדם כממזר, וכאשר עמד בפניהם מקרה שיש בו חשד כבד לממזרות, הם ניסו בכל דרך אפשרית למצוא הסבר מדוע אין אותו ילד ממזר – בכדי שלא להעמיד אותו במצב בעייתי זה.

"לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'..." –

לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקֹהֶל ה', גַּם דֹּר עֲשִׂירֵי לֹא יָבֹא לָהֶם בְּקֹהֶל ה' עַד עוֹלָם. עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אִתְּכֶם בְּלַחֵם וּבַמִּים, בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם; וְאֲשֶׁר שָׁכַר עָלֶיךָ אֶת בְּלִעַם בֶּן בְּעוֹר, מִפְּתוֹר אֲרָם נְהָרִים, לְקַלְלֶךָ. (דברים כ"ג, ד-ה)

בפסוקים אלו אומר משה שאסור להתחתן עם מואבי ועמוני, ואשר יולד מהם – אפילו אחרי עשרה דורות אינו חלק מכלל ישראל (קהל ה'). שתי סיבות לכך על פי משה: על כך שלא קדמו את בני ישראל במים, כשרצו לעבור דרך ארצם, ובשל כך ששכרו את בלעם לקלל את בני ישראל (על אף שבסופו של דבר הוא ברח).

“לא תתעב אדומי כי אחיך הוא” –

“לא תתעב אדומי כי אחיך הוא” (דברים כ"ג, ח)

בניגוד לשמירת הטינה של משה לעמוני והמואבי, יחסו של משה אל בני אדום שונה הוא בתכלית. אדום, על פי המסופר בספר בראשית, הוא עם שנוצר מצאצאי עשיו, אחי יעקב. ועל כן, אומר משה, יש לנהוג בהם יחס של כבוד, ואסור לשנוא אותם – כיוון שהם אחים שלנו למחצה. אמירה זו מעניינת במיוחד לאור המקורות מן התנ"ך וחז"ל המתארים מתת, מאבקים ואיבה בין ישראל ואדום – שאולי מלמדים כי אכן, המאבק בין יעקב ועשיו לא נחתם מעולם.

“לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו” –

“לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו” (דברים כ"ג, ח)

בפסוקים אלו ממשיך משה לדבר על היחס שצריכים בני ישראל להפגין כלפי עמים אחרים. ובאופן מפתיע, קובע משה, כי היחס של בני ישראל למצרים אסור שיהיה יחס של איבה ושנאה. בניגוד למצופה, בדבריו, מדגיש משה דווקא את ההיבט החיובי ביחס שבין ישראל ומצרים – על כך שבמשך מאות בשנים (מימי יוסף ועד יציאת מצרים) ישבו בני ישראל בארץ מצרים, ואין הוא מדגיש ומזכיר את היחס השלילי אליו זכו בני ישראל, בשנים בהם הועבדו לפרך על ידי המצרים.

איסור להסגיר עבד שברח מאדוניו –

“לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר יציל אליך מעם אדוניו. עמך ישב בקרבך, במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו; לא תונונו” (דברים כ"ג, טז)

לאחר שדיבר משה על היחס שצריך להפגין כלפי העמים השכנים, הוא עובר לדבר על היחס שצריך להיות לבני ישראל לעבד שברח מאדוניו. על פי משה, כאשר רואים עבד שכזה, אסור להסגיר אותו לאדוניו, ואם לא די בכך הרי שגם צריך לאפשר לו לשבת בנחלתנו – בכל מקום אשר יבחר. וכמובן שאסור לענות או לפגוע בו. על אף שאין הדבר כתוב במפורש בפסוקים, נראה כי הטעם העומד ביסודה של מצווה זו, בדומה למצוות אחרות בספר דברים, הוא היות בני ישראל בעצם עבדים במצרים, וכ"עבד שברח מאדוניו”.

איסור ריבית –

“לא תשיך לאחיך נִשְׁךְ בָּסוֹף, נִשְׁךְ אֶכְלִי, נִשְׁךְ כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ. לְנֹכְרֵי תִשְׁיַךְ וּלְאֹחִיךָ לֹא תִשְׁיַךְ, לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַשְׁלַח יָדְךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ.” (דברים כ"ג, כ-כא)

ריבית (נשך) היא תשלום נוסף שאדם שלווה כסף מחברו צריך לשלם לו כאשר הוא יחזיר לו את הכסף אותו לווה. אנשים רבים שמלווים כסף לאנשים אחרים, אינם עושים זאת מתוך גמילות חסד ורצון לעזור, אלא במטרה להרוויח כסף מההלוואה עצמה. ועל כן הם קובעים אחוז מסויים אותו יש להוסיף לסוכם הכסף שהלוו – אותו יש להחזיר בנוסף להלוואה עצמה.

בפסוקים אלו אוסר משה את השימוש בריבית ביחס לאנשים מעם ישראל, והוא מתיר לקחת ריבית רק בהלוואות לנכרים. במשך השנים, כשעלתה הנצרות לשלטון באירופה, היא אמצה חוק זה, מה שגרם לכך שנוצרים לא יכלו להוות בריבית זה לזה, ואילו היהודים כן, וכך במידה רבה הוקמו הבנקים הראשונים שנקראו "מלווים בריבית, ואש גרמו ליהודים אחדים להתעשר, ולנוכרים רבים לשנוא את היהודים ולראות בהם רודפי בצע ורמאים.

מבחינה הלכתית כיום מותר לקחת ריבית, והאת בעקבות היתר הלכתי שניתן לפני כמה מאות שנים בשם "היתר עסקה" – שנועד לעודד הלוואות ופיתוח כלכלי, ולכן איפשר את לקיחת הריבית (במדינת ישראל כיום חותמים הבנקים על היתר עסקה המתיר להם לגבות ריבית על הלוואות שונות שהם נותנים לבעלי חשבונות אצלם).

נדרים –

“כִּי תִדֹר נֶדֶר לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תֵאָחֵז לְשִׁלְמוֹ, כִּי דָרַשׁ יְדַרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעַמְּךָ, וְהָיָה בְךָ חֶטָּא. וְכִי תִחְדַּל לְנֹדֵד לֹא יִהְיֶה בְךָ חֶטָּא. מוֹצֵא שְׁפַתֶיךָ תִּשְׁמֹר, וְעֲשִׂיתָ כְּאֲשֶׁר נִדַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ.” (דברים כ"ג, כב-כד)

בפסוקים אלו קובע משה כי אסור לו לאדם לנדוד, להבטיח, כי יעשה דבר מה מסוים – ובסופו של דבר שלא לקיים אותו. בהמשך לפסוק זה ניתן להביא את דבריו של קהל: “טוב אשר לא תיחזר מאשר תיחזר ולא תשלם” (קהלת, ה', ד).

במסורת ישראל יש שהבינו פסוק זה כאיסור לא רק לנדוד ולא לקיים, אלא בכלל להיכנס למצב שבו האדם מבטיח דבר מה. ועל כן רבים מקפידים שלא להבטיח, להישבע או לדור, ומכאן הביטוי השגור בפייהם של רבים: “בלי נדר”.

אכילה מיבול השדות והמטעים שאינם שלך –

”כִּי תֵבֵא בְּכֶרֶם רֵעֵךְ, וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשֶׁךָ שְׂבַעֲךָ, וְאֵל פְּלִיף לֹא תִתֵּן. כִּי תֵבֵא בְּקִמַת רֵעֵךְ וְקִטְפַת מְלִילַת בְּיָדְךָ, וְחָרַמְשׁ לֹא תִגְיֵף עַל קִמַת רֵעֵךְ.” (דברים כ”ג, כה–כו)

במסורת ישראל נחלקו חכמים כיצד יש להבין את משמעותו של פסוק זה: יש אשר אמרו שפסוק זה מדבר אך ורק על פועל שעובד בשדה של בעל השדה. ובזמן עבודתו, אין למנוע ממנו לאכול מפירות המטע או מתבואת השדה. אבל אך ורק אם הוא אוכל זאת במקום ובשעות עבודתו, ולא לוקח מן התבואה אל ביתו. ויש אשר אמרו שכלל זה חל על כל אדם שעובד בשדה של רעהו, ובשעה שהוא עובר מותר לו לקטוף פרי מן העץ ולאכול, או לקצור בידיו כמה שיבולים למאכל – אבל אסור לו לעשות זאת בכדי לאגור, לאסוף ולקח לביתו, אלא רק בשעה שהוא עובר מותר לו לאכול מן היבול.

אם מפרשים את הפסוקים הללו על פי הפירוש הראשון, הטעון כי מדובר אך ורק באדם שעובד באותו מקום – הרי שגם בימינו מתקיים במידה רבה כלל זה. שכן אנשים שעובדים במפעלים שונים, כמו מפעל ליצור ממתקים וכדומה יכולים לאכול בשעות עבודתם מהתוצרת של המפעל, אך אסור להם לקחת ולהביא לביתם באופן עקרוני. בנוסף, ניתן לראות בהטבות שונות שניתנות לעובד ובני ביתו במקום עבודתו הרחבה של כלל זה (כגון, פטור מעמלות בבנק לחשבון “בני משפחה”).

יחסי לווה ומלווה –

”כִּי תִשֶׂה בְרֵעֶךָ מִשְׁאֵת מְאוּמָה, לֹא תֵבֵא אֵל בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֵבֶטוֹ. בְּחוּץ תַעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אֵתָּה נִשָּׂה בּוֹ יֵצֵא אֵלֶיךָ אֶת הָעֵבֶט, הַחוּצָה. וְאִם אִישׁ עֲנִי הוּא לֹא תִשָּׁבֵב בְּעֵבֶטוֹ. הֲשִׁב תִּשְׁיֵב לוֹ אֶת הָעֵבֶט כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ, וְשָׁכַב בְּשַׁלְמָתוֹ וּבִרְכָב, וְלֶךְ תִּהְיֶה צְדָקָה לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ.” (דברים כ”ד, י–יג)

כאשר אדם מלווה כסף סימן הוא שמצבו הכלכלי פחות טוב מחברו, ממנו הוא מלווה את הכסף. ויחד עם זאת, חשוב לוודא שאותו אדם שלווה כסף יחזיר את חובו בוא ביום בו יחסך את סכום הכסף כשר לווה. לשם כך, נהוג היה בימי קדם לתת “משכון” – חפץ כלשהו המהווה עדות, וכן שווה לסכום כסף מסוים, שמהווה עבור המלווה עדובה לכך שהכסף יחזור אליו. בפסוקים אלו, משה מדגיש דווקא את החובה של המלווה כלפי הלווה וקובע שני כללים מרכזיים:

הראשון, כאשר המלווה רוצה לקבל משכון כלשהו בתמורה לכספו, אין הוא יכול להיכנס לביתו של הלווה ולבחור את המשכון, אלא עליו לחכות בחוץ ולקבל את המשכון אשר יבוחר הלווה להעביר אליו.

השני, כאשר הלווה הוא אדם עני במיוחד והוא לצורך העניין משכן את כסות הלילה (הפיגמה) שלו כי זה כל מה שהיה בידו, או את השמיכה שלו – אסור למלווה להחזיק בידיו את אותו משכון, אלא עליו להחזירו לאדם העני – שכן אין לו בגד אחד או שמיכה להתכסות בה.

איסור הלנת שכר –

“לא תעשק שכיר, עני ואביון מאחיק, או מגרף אשר בארץך בשעריך. ביומו נתן שכרו, ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא, ואליו הוא נשא את נפשו; ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטאי.” (דברים כ"ד, יד-טו)

בפסוקים אלו ממשיך משה להגן על החלש מבחינה כלכלית אל מול החזק, וכאן הוא קובע כי אסור להלין שכר של פועל, ויש לשלם לו את השכר במועד אשר נקבע. לדוגמא: באם מדובר בשכר יומי – חייבים לשלם עד רדת השמש.

גם במדינת ישראל כיום יש תוקף לחוק זה, כאשר נקבע שאסור למעסיק להלין את שכרו של העובד. ובאם נמצא שהמעסיק מלין את שכר העובד, עליו לשלם פיצויים בסך מסוים על פי משך הזמן בהם הלין את שכרו של העובד ולא שילם לו.

מתנות עניים –

“כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה – לא תשוב לקחתו, לגר ליתום ולא למנה יהיה, למען יברכה ה' אלהיך, בכל מעשה ידיו. כי תחבט זיתך – לא תפאר אחריו, לגר ליתום ולא למנה יהיה. כי תבצר פרמך – לא תשולל אחריו, לגר ליתום ולא למנה יהיה. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, על פן אנכי מצוה לעשות את הדבר הזה.” (דברים כ"ד, יט-כב)

בפסוקים אלו מתאר משה את חלק מן המצוות המכונות בלשון חז"ל: “מתנות עניים”. מתנות עניים כוללות את מצוות פאה, מצוות לקט, פרט ועוללות ומצוות שכחה. פאה – היא חלקת שדה שהאדם לא קוצר, אלא משאיר את כולה לעניים. לקט – היא החובה של האדם להשאיר את מה שנופל בשעת הקצירה – לעניים. כאן מתוארות מצוות שכחה ופרט, עוללות ושכחה:

פרט – כאשר אדם קוטף את פירות העץ, ונשארו בסוף המלאכה כמה פירות בודדים על העץ. מצווה אותו התורה להשאיר את אותם מפירות לעניים.

עוללות – בדומה לפרט, לאחר שהאדם בוצר את כרמו, ועל הגפנים נותרים ענבים בודדים (ולא אשכולות), הוא מצווה להשאיר את אותם ענבים לעניים.

שכחה – לאחר שהאדם שסיים לקצור את שדהו, והעביר את אלומות השיבולים מן השדה אל הגורן, אם שכח אלומה אחת או שתיים – עליו להשאיר אותם לעניים.

“ארבעים יכנו, לא יוסיף”-

“כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אַנְשִׁים, וְנָגְשׂוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וְשִׁפְטוּם, וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצְדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הַרְשָׁע. וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת, הִרְשָׁע וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהִכְהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יִכְנֶה, לֹא יוֹסִיף...” (דברים כ”ה, א-ג)

בפסוקים אלו משתמש משה באזים של מלקות לאדם שיעבור על דברי התורה. בתורה אנו מוצאים פעמים רבות אזימים קשים מאוד, כמו סקילה או מלקות על איסורים שונים, שנועדו למנוע מהעם לעבור על חוקי התורה. בפועל, כמעט ואין עדויות כי אכן הוציאו את האזימים האלו אל הפועל, וחכמים בתלמוד אמרו בהקשר זה למשל, כי סנהדרין שהוציאה להורג אדם – אחת לשבעים שנה – נחשבה הייתה לסנהדרין קטלית. רבי עקיבא אף הפליג ואמר שלו היו היה יושב בסנהדרין לא היה יוצא אדם לעולם להורג.

בהקשר לפסוק זה ספציפית, חכמים נחלקו כצד האם משמעות המילים “ארבעים יכנו לא יוסיף” פירושה שיש להכות אותו ארבעים מלקות, אך לא יותר מכך. או שהכוונה שאסור להגע אל המספר ארבעים, ומותר להגיע אך ורק עד שלושים ותשע מלקות, אך לא יותר. דעה זו, היא דעתם של חכמים, והיא המקובלת יותר, והיא שהובילה לכך שהביטוי “ארבעים יכנו לא יוסיף” חוזר על עצמו במקרים נוספים, כמו ל”ט אבות מלאכה (מלאכות האסורות בשבת), אותם מכנים חכמים: “ארבים חסר אחת”.

לא תחסום שור בדישו-

“לא תחסום שור בדישו” (דברים כ”ה, ד)

בדומה להיתר שהתיר משה ביחס לפועל העובד בשדה – לאכול מפירות השדה בשעת עבודתו, כאן מרחיב משה היתר זה וכול בו גם את בעלי החיים. על פי פסוק זה, כאשר השור דש (גורד אחריו מעין מסרק גדול, המפריד בין הבר – גרעיני החיטה, לבין המון – הקליפות של הגרעינים), אסור למנוע ממנו הינות אף הוא ולאכול מעט מן הדייש תוך כדי עבודתו. איסור זה שנאמר לגבי דישה, ולגבי שור – הוא דוגמא לכלל העבודות וכלל בעלי החיים – אשר אסור לנצל אותם, ולהתעלל בהם – עד לכדי מגיעתם מלהינות מעט ולאכול מן היבול עליז הם עמלים.

בשפה העברית משמש ביטוי זה גם ביחס לבני-אדם, הקובע כי כאשר אדם עמל על דבר מה, אסור למנוע ממנו את הנאה ממנו. וכן לפעמים בשאלה (ובריחוק מסוים ממשמעות הביטוי במקור) אומרים פתגם זה על אדם (או בעל חיים) העמל בכל הכוח למען משהו, שאין לנסות לעמוד בדרכו.

ייבום וחליצה-

כִּי יֵשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ, לֹא תִהְיֶה אִשְׁתּוֹ הַמֵּת... לְאִישׁ זָר, יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ, וּלְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָהּ. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד – יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת, וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחְתָּ אֶת יְבִמְתּוֹ... וְעָמַד וְאָמַר: לֹא חָפְצְתִי לְקַחְתָּהּ. וּנְגִשָּׂה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו, לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים, וְחָלְצָה נַעֲלָו מֵעַל רַגְלָו, וְדָרְקָה בְּפָנָיו; וְעָנְתָהּ, וְאָמְרָה: כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ, אֲשֶׁר לֹא-יִבְנֶה אֶת-בֵּית אָחִיו. (דברים כ"ה, ה-ט)

על פי דבריו אלו של משה כאשר אדם נפטר ואין לו ילדים, על אחד מאחיו לשאת לאישה את אשת האדם שנפטר, ולהביא עימה ילדים לעולם – בכדי שימשיכו לקיים במידה רבה את שמו של האת. בנוסף לכך, באופן זה, בעולם לא-שוויזני, כפי שהיה בימים עברו, נינת הגנה לאישה שהתאלמנה, ונתרת ללא הגנה ותמיכה כלכלית. יחד עם זאת, באם אותו אדם לא רוצה לקחת לאישה את אשת אחיו שנפטר, הוא יכול לעשות זאת, אך קודם לכן עליה לחלוץ את נעליו, לידוק בפניו, ולומר: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו".

הסיפור המפורסם ביותר העוסק בעניין זה של ייבום וחליצה, הוא הסיפור המתואר במגילת רות. משם אנו למדים, כי עניין זה של ייבום, אינו עומד אך ורק ביחס לאחיו של המת שנפטר, כי אם גם לקרובי משפחה ממעגל נרחב יותר. שכן גם בועז- שייבם בסופו של דבר את רות ונשא אותה לאישה, וגם הגואל הקרוב ממנו – אשר לא הסכים לדבר, שניהם לא היו אחיו של בעלה של רות שנפטר, ויחד עם זאת ברור היה לכולם כי האחריות על הייבום מוטלת על כתפיהם.

מחיית זכר עמלק-

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֵק, בְּדַרְדָּר בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. אֲשֶׁר קָרַד בְּדַרְדָּר וַיִּזְנֹב בְּךָ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיַף וַיַּגַּע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים. וְהָיָה בְּהַגִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֵיךָ מִסָּבִיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ, תִּמְחָה אֶת זָכֹר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם; לֹא, תִשָּׁכַח. (דברים כ"ה, יז-יט)

בפסוקים אלו מצווה משה על בני ישראל שלא לשכוח את מעשיו של עמלק, אשר פגע בבני ישראל בימי נדודיהם המדבר, ולמחות את שמו מתחת השמיים. מצווה זו באה לידי ביטוי במקומות שונים בתנ"ך, בעיקר ביחס לשאול – כאשר הוא מצווה להרוג את עמלק, אך תחת זאת הוא מחייה את אגג מלכם. ועל כך כעוס עליו שמואל הנביא, ואומר לו כי בשל כך תעבור ממנו המלוכה.

בשבת "זכור" השבת שחלה לפני חג הפורים, קוראים פסוקים אלו, כיוון שעל פי המסורת, הזמן היה מצאצאי עמלק – ועל כן יש להזכיר את מחיית הזמן ועמלק גם יחד.

ביכורים –

יִזְהֶיָה כִּי תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה, וִירָשָׁתָהּ וַיִּשְׁבַּתָּ בָּהּ. וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה... וְשָׂמָתָּ בַטֶּנָּא; וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ, לְשֹׁכְנֵי שָׁמֶר... וְהִנַּחְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ... וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ, אַתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ. (דברים כ"ה, א-יא)

בפסוקים אלו מצווה משה את בני ישראל, לכשיכנסו לארץ, ויעלו בשדותיהם ובמטעיהם תבואה ופירות – להביא מאתם פירות ראשונים בכל שנה אל המקדש, אל המקום אשר יבחר ה'. הביכורים עצמם נאכלים על ידי הכהנים, כיוון שאין להם נחלה בקרב הארץ, ובכך מעניק האדם לא רק לאלוהים, כי אם גם לבני האדם אשר סביבו.

פרק כ"ז, א-י: המזבח בהר עיבל – היה או לא היה? זו השאלה?

בפסוקים אלו מצווה משה את בני ישראל לבנות מזבח על הר עיבל (הר בקרבת שכם) ולצדו להקים אבנים גדולות, לסייד אותם בסייד ולכתוב עליהם את דברי התורה. על פי המתואר בספר יהושע אכן עשו זאת בני ישראל. לפני כשלושים שנה, טען הארכיאולוג אדם זרטל כי מצא את מזבח עיבל ומאז מעוררת "מצויאה" זו ויכוחים רבים:

- האם אכן נמצא מזבח בהר עיבל? האם מזבח זה מעיד כי המסופר בתנ"ך, במקרה זה כמו גם במסקרים אחרים, הוא נכון ומדויק?
- האם הארכיאולוגיה היא "מדויקת" ואמתית? והתנ"ך הוא הלא מדויק, או להפך- התנ"ך הוא המדויק והאמתית ואילו הארכיאולוגיה היא הלא מדויקת?
- והאם אנו יכולים למצוא משמעות במקרא, גם אם אנו מניחים כי המתואר בו אינו נכון מבחינה היסטורית או ארכיאולוגית? קראו את העמדות המונגות בשלוש העמודים הבאים, וכתבו עם מי מהן אתם הכי מזדהים:

"את הלילה של ה-15 באוקטובר 1983 לא ישכח הארכיאולוג אדם זרטל כל ימיו. הוא היה אז בעיצומה של עונת החפירות השלישית שלו על הר עיבל שליד שכם. שלוש שנים קודם לכן כבר איתר על מורדותיו המזרחיים של ההר מתחם גדול... שכל הסימנים הצביעו על כך שזהו אתר פולחני, וליתר דיוק: מזבח. זרטל גם ידע שבספר יהושע מסופר על טקס מכונן שהתקיים ליד שכם: אחרי הקרבת קורבנות על מזבח שנבנה בהר עיבל נחלקו בני ישראל לשניים-חציים על הר גריזים וחציים על הר עיבל. זה היה מעמד הכרזתם של בני ישראל לעם. לכאורה, מה היה טבעי יותר מאשר להעריך שהמזבח שמצא אינו אלא מזבח יהושע. הרהור כזה אכן עבר במוחו של זרטל, כמו אצל שותפיו לחפירה, "אבל", הוא אומר, "הייתי נתון באותה תקופה לשטיפת המוח שעברתי במסד ההיסטורי והארכיאולוגי, שבהשפעת ביקורת המקרא רואה בכל סיפורי התנ"ך המדברים על היווצרות עם ישראל מיתוס גמור.

לכן גם אני סירבתי להאמין ברעיון שאמנם זה מזבח יהושע." הוא וצוותו התחבטו איפוא ארוכות בשאלה: מהו, אם כן, המבנה שמצאו? כעבור זמן קצר כשבדו ספר משנה ופתח אותו במסכת מידות המתארת את מבנה המקדש. באחד העמודים הופיע ציורו של המזבח שעמד במקדש. הוא היה דומה להפליא למבנה שמצא זרטל. זה הספיק לשכנע את זרטל שהמתקן שמצא הוא בכל זאת מזבח יהושע, שהרי אם המשנה מתארת מזבח שעמד במקדש, אמנם כמה מאות שנים אחר-כך, ואותו מזבח דומה כל-כך למתקן בהר עיבל, כי אז ברור שגם המזבח בהר עיבל קשור לעם ישראל. ואם הכלים שנמצאו באזור המזבח בהר עיבל מתוארכים על-פי אופיים למאה ה-12 לפני הספירה, היא הזמן המתאים להתנחלות בני ישראל בארץ על-פי התנ"ך, כי אז ברור שזהו מזבח יהושע.

"היה רגע של שתיקה", מתאר זרטל את הסצינה, "הדמיון היה קרוב כל-כך שמשוה עמד בגרון היושבים בחדר. לאחר השתיקה פרצו צעקות: היי והוריי והידד. עמדנו על הרגליים, התחבקנו וצרחנו. חבורת גברים ונשים בבגדי עבודה יצאה מגדרה. לחלק מאיתנו עמדו דמעות בעיניים. היה קשה להבין את גודל הרגע. התיאור במשנה סגר את התמונה והסביר את כל העניין. מצאנו עדות למסופר בספר יהושע!"

(יאיר שלג, ביקורת על ספרו של אדם זרטל, "עם נולד", בהוצאת ידיעות אחרונות)

"חלק גדול מהארכיאולוגים, כמו זרטל, מתייחסים לתנ"ך כאל כרוניקה היסטורית. אני רואה את התנ"ך כמסמך מאוחר, שהכתוב בו מעיד על זמן חיבורו ולא דווקא על אמינות האירועים המתוארים בו. היום למשל, מקובל במחקר שספר דברים, שבו מופיעה ההנחיה של משה לקיים את הטקס על הרי עיבל וגרזיזים, נכתב לכל המוקדם במאה השביעית לפני הספירה, בתקופת המלך יאשיהו, כלומר כחמש-מאות שנה לאחר הזמן שבו היו אמורים להתרחש האירועים המתוארים בו. ממרחק זמן כזה, ובהתחשב בכך שאופן התיאור מתאים לאידיאולוגיה ששררה במאה השביעית, ברור שקשה לקבל את אמינות התיאור. אין כאן טענה שהמקרא שוגה בכל מה שהוא מתאר, אלא שככל שהתקופה המתוארת רחוקה יותר מזמן הכתיבה האמיתי, כך הפרטים פחות מדויקים. וגם כשמתקרבים לתקופת הכתיבה צריך לבדוק את המסופר בעיניים ביקורתיות ולאור השוואה עם מקורות חיצוניים."

על האתר עצמו אומר פרופ' פינקלשטיין: "מדובר ללא ספק באתר מעניין, שגם לדעתי זמן הקמתו קרוב לזמן שמתארך אותו זרטל, אם כי לדעתי הוא קצת מאוחר יותר. יתכן מאוד שמדובר באתר ששימש לפולחן דתי, אבל אני עדיין לא רואה בהכרח שמדובר במזבח. יתר על כן, זרטל משתמש במבנה המזבח שעמד במקדש בירושלים כהוכחה לכך שגם בהר עיבל מדובר במזבח ישראלי, אבל זה טיעון בעייתי מאוד, לא רק בגלל העובדה שיש פער של כמה מאות שנים בין שני האתרים. דווקא מזבחות אחרים, שמוזהים בבירור כישראלים, מתקופות שאחרי האתר בהר עיבל, בכלל לא נראים כמו האתר הזה."

"זרטל טועה, לדעתי, גם בפענוח ההקשר כולו. בשנים האחרונות נעשה די ברור למחקר, שבניגוד למסופר במקרא בני-ישראל אינם קבוצה שבאה מחוץ לארץ-ישראל, אלא יצאה מתוך קבוצות כנעניות מקומיות. אחת ההזכחות המובהקות לכך היא העובדה שהגל ההתיישבותי הגדול בתקופה שאמורה להיות התיישבותם של בני-ישראל דומה מאוד באופיו לגלים אחרים, קדומים, מתחילת האלף השני לפני הספירה, שגם הם היו גלים פנימיים. גם אין בארכיאולוגיה שום סימנים לפלישה חיצונית כזאת."

"אני לא יכול לומר בוודאות שלא, אבל זה בכל זאת קשה בגלל כל הבעיות שצינתי – ההקשה מן המזבח בתקופת המשנה, השאלה אם בכלל מדובר באתר פולחני, ובעיית האמינות הכללית של סיפור הכניסה לארץ. לכן בסך-הכול נדמה לי שהוא מאוד לא צודק, גם אם אינני יכול לחתום בוודאות שהוא טועה."

"במילים אחרות, האירוע ההיסטורי עצמו ללא משמעותו וללא תוכנו המדויק – לא יעלה ולא יוריד.

בירור זה משיק לביהור בדבר תרומתם של המחקרים הארכאולוגיים, ההיסטוריים והגאוגרפיים של הסיפור המקראי. אני מפקפק בערך הדתי, במשמעות האמונית, שיש לדרך זו. נניח כי גדעון, לשם הדוגמה, היה אישיות היסטורית, ובאמת בתקופתו שבטי הנודים התעצמו ושלטו על חלקים מן המזרח התיכון, ונניח אפילו שמצאנו הוכחה לכך שבני ישראל אכן התנחלו בארץ לפני שלושת אלפים שנה – אז מה?

ייתכן כי אישוש זה מחזק את התודעה הלאומית שלנו, ומעצים את עומק קשרינו לאר ולנופיה. אפשר להסיק מכך כי התנ"ך מתעד יפה אירועים קדומים. אך מה המשמעות האמונית של ציון לשבח זה? והאם באשר למעמד הר סיני העניין שונה? האין זה נכון כי המשמעות האמונית והדתית של האירוע ההיסטורי שהתרחש במעמד הר סיני אינה שונה מן המשמעות של ניצחונות גדעון או כיבוש דוד? עצם התרחשותו של האירוע ההיסטורי אינה מחייבת באופן אוטומטי משמעויות דתיות. [...]

כי אפילו אם רובו ככולו של המסופר במקרא יוכח כנכון מבחינה גאוגרפית והיסטורית, הדבר לא יעלה ולא יוריד באשר לשאלות "האם יש אלוקים", ו"האם צריך לשמור את מצותי". באותה מידה, אף אם יוכיח שחלקים נכבדים מן המקרא לא התרחשו במציאות הראלית, אין זה נוגע לסוגיית האמונה והחובה לשמור את מצוות ה'. שיקול הדעת המתון, הפילוסופי, יתקשה למצוא צידוק רציונלי לזיקה בין מעמד הר סיני כמאורע היסטורי לבין חיוב שמירת מצוות התורה בזמן הזה.

זוהי המשמעות האמיתית של תורה מן השמים – לא גאוגרפיה (סולם ממקום למקום), לא היסטוריה (זמן מסוים מוגבל); המשמעות של המונח נוגעת לאיכותו, לאיכות תכניה של התורה ולא למקום, שבו נמסרה, לזמן ולאופן.

מי שמתרכז בשאלה הגאוגרפית הריחו ככופר! מי שמתרכז בתכנים הרי הוא כמאמין! [...]

השקפת העולם המקבלת את העובדה שהמציאות שבה אנו חיים מורכבת מכדי לסמנה ב"שחור" או "לבן", ב"יש או אין", היא מן ההשקפות שיש כלפיהן אוזן קשבת בעולמנו התרבותי. ההסתגלות להסתכלות מורכבת שכזו תאפשר לנו לדבר על הסיפור התורני-היסטורי-לאומי שלנו כ"סיפור מכוון".

מושג זה (שהולך וקונה לו שביטה בשפה ובתודעה) אינו מכריע בשאלת ההיסטוריות של הסיפור, ובמידה רבה גם אינו מתעניין בה. די בהנחה שזוהו ה"סיפור המכוון" שלנו כדי שנרכוש לו כבוד ונראה בו תשתית להמשך חיינו הלאומיים, התרבותיים והמסוריים.

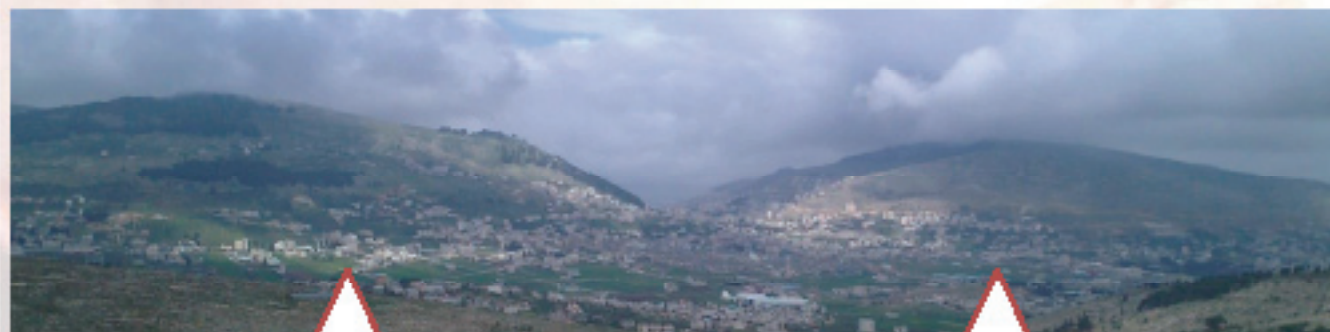
(הרב עמית קולא, "הוויה או לא היה – היסטוריה וספרות, שפה דתית ודמות האל")

פרק כ"ז, יא-יג: "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים ...

ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל..."

בפסוקים אלו מצווה משה את בני ישראל, לכשיכנסו לארץ, לעלות על הר גריזים והר עיבל (ראה מפה) ולהשביע את העם – שאם ילכו בדרך התורה וישמרו מצותיה יתברכו במעשה ידיהם. ואילו אם לא ילכו בדרך התורה ויחללו את הברית עם אלוהים- הם יענשו ויבואו עליהם קללות נמרצות.

- א. קראו את פסוקים יא- יג וכתבו את שמות השבטים העומדים על כל אחד מההרים: על הר עיבל ועל הר גריזים.
- ב. חשוב, מדוע בחר משה לחלק את שבטי ישראל דווקא באופן הזה? מדוע נבחרו השבטים האלו דווקא לעמוד על הר גריזים ולברך את העם, ומנגד השבטים האחרים לעמוד על הר עיבל ולקלל את העם?

שמות השבטים העומדים על הר גריזים:

- א. _____
- ב. _____
- ג. _____
- ד. _____
- ה. _____
- ו. _____

שמות השבטים העומדים על הר עיבל:

- א. _____
- ב. _____
- ג. _____
- ד. _____
- ה. _____
- ו. _____

פרק כ"ז: מדוע נחלקו השבטים דווקא באופן זה?

חלוקת השבטים לשתי קבוצות- שישה שבטים שעתידיים לעלות להר עיבל, ושישה שבטים שעתידיים לעלות להר גריזים עוררה את סקרנותם של חכמים, פרשני המקרא וחוקרים לאורך הדורות.

לפניכם תשובות אחדות מדבריהם של הוגי ופרשנים יהודים לאורך הדורות. קראו אותם ובחנו, עם איזה מהפירושים אתם מזדהים ביותר?

יחלוקת השבטים באה על רק חטא מכירת יוסף. כאשר השבטים שיצמחו מהאחים היו מעורבים במכירת יוסף באופן ישיר- נענשו על רקע זה, ונבחרו לעמוד על הר עיבל- הר הקללה. ואילו השבטים שצמחו מהאחים שאהבו את יוסף או דאגו לו- נבחרו לעמוד על הר גריזים- הר בהרכה.

(הרב איתן שנדורפי, יהברכה והקללה בהר גריזים ובהר עיבל- ניצני ארץ י.)

הר גריזים הוא ההר הדרומי מבין השנים, והר עיבל הוא הצפוני. שנית, נראה מהו סדר הנחלה של שבטי ישראל בארץ ישראל מדרום לצפון. השבט הדרומי ביותר הוא שמעון, ומעליו יהודה. ללוי אין נחלה, בית המקדש הוא מקומם. אחר כך בנימין, אפרים, מנשה ויששכר. כך שששת השבטים שעמדו על הר גריזים שהוא ההר הדרומי, הם ששת השבטים שנחלו בחלק הדרומי של ארץ ישראל. שאר השבטים נחלו בצורה הבאה: נפתלי, זבולון ואשר בגליל. ראובן וגד בעבר הירדן. דן בתחלה במישור החוף, ואחר כך עבר השבט צפונה. (מעבר זה רטזו בסוף ספר דברים פרק לד פסוק א), והם הששה שעמדו על ההר הצפוני.

ומדוע הברכה לכיוון השבטים הדרומיים, והקללה לכיוון הצפוניים? בתורה ובחז"ל יש הדגשים שונים על השבטים הצפוניים לעומת הדרומיים. הדגש בשבטים הצפוניים הוא על השפע הכלכלי. לעומת זאת בשבטים הדרומיים יש דגש מיוחד על שכינה, תורה ומלכות. המשכן ובית המקדש היו בארץ יהודה; המלכים מקורם בשבטים שבארץ יהודה: שאול מבנימין, דוד וכל שושלתו מיהודה, וגם ירבעם שפילג את הממלכה מיסוף. מתוך חלוקה זו אפשר להבין שהברכה היא לכיוון החלק התורני בעוד שהקללה הינה לאיזור שבו השפע הכלכלי, שהוא שורש הרע ויישמן ישורון ויבעט (דברים לב, טו).

פרק כ"ז – כ"ט: הברכה והקללה – חינוך באמצעות שכר ועונש

בפרקים אלו אומר משה את הקללות והעונשים מצב אחד, ואת הברכות מן הצד השני- אותם יקראו בני לוי שעה שהשבטים יעמדו על הר גריזים והר עיבל. מטרתם החינוכית של הקללות כמו גם הברכות, היא לחזק את העם בכדי שימשיך לשמור ולקיים את דברי התורה.

השאלה היא האמנם כך צריך להיות? האם יש לקיים את התורה, ובכלל את חוקי המוסר והתנהגות נאותה, בכדי לזכות בברכה או בפרס, או חלילה בכדי להימנע מעונש או קללה? לפניכם שתי עמדות חינוכיות הדנות בשאלה זו- האם נכון לחנך באמצעות שכר ועונש, או שכל החינוך צריך להיעשות אך ורק מתוך אמת ואהבה?

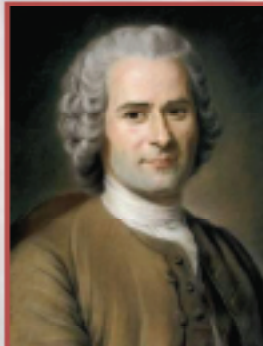
ינער צעיר שנכנס אל מחנכו המלמדו תורה, מחמת גילו הצעיר וחוסר דעתו, לא יבין את ערך אותו הטוב הטמון באותה תורה. ועל כן מוכרח רבו לורזו על הלמוד בדבר החביב עליו מחמת גילו הצעיר, ואמר לו: ילמד ואתן לך אגוזים או תאנים, או אתן לך חתיכת סוכריי; וכך גם בשנות בגרותו, מחפש האדם שכר גשמי ומוחשי להתללות בו. ועל אף שלימוד תורה זה הוא ישלא לשמהי, התירו חכמים להמון העם לנהוג בדרך זו, עד שישיג המשיג וידע את האמת והדרך המושלמת מה היא. ועל כן הקפידו חכמים על דבריו של אנטונינוס איש סוכו שאמר: יאל תהיו כעבדים המושמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים המושמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס- על שפרסם בהמון מה שפרסם, שאין כל אחד ראוי לדרך זו, ומוטב שיעסוק האדם בתורה מתוך שלא לשמה, מלא יעסוק בה כלל, שכן אמרו חכמים: ילעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמהי.

(משובד על פי הקדמת הרמב"ם לפרק חלק)

שאלות לדיון:

- מדוע סבור הרמב"ם שיש מקום ל"פרסים" או "עונשים" כחלק מתהליך הלימוד והחינוך של האדם?
- האם לדעתו חינוך מאין זה הוא אידיאלי (הטוב ביותר)?
- האם לדעתכם, בבית הספר, צריכים להיות פרסים וענישה, בכדי להרגיל את הילדים ללמוד, או לא? הסבירו.

(ימביל, או על הויתוך, דאן דאק רוסו)

יכשאתם מנסים לשכנע תלמידים בחובה לציית, אתם מלווים את השכנוע המדומה הזה בכוח ובאיומים, או לחילופין מה שגרוע יותר, בדברי חנופה והבטחות. הנה כך אפוא, משהתמנו לטובת הנאה או נאנסו בעל כורחם, הם מעמידים פנים שהתבונה שכנעה אותם. [...] אבל היראה מהעונש, התקווה לסליחה, אי הנוחות, הטורח להשיב, כל אלה מצילים מפיהם את כל ההודאות הנדרשות. אתם סבורים כי שכנעתם אותם, ואינכם אלא מוגיעים אותם או מפחידים אותם. מה נובע מכל זה? אתם מלמדים אותם צביעות, הזנאה ושקר על מנת לסחוט פרס או שם לחמק מעונש...

שאלות לדיון:

- מה הסכנה בחינוך באמצעות עונשים או פרסים על פי ז'אן ז'אק רוסו?
- האם אתם מסכימים שחינוך שכזה הוא חינוך לצביעות?
- מה החיסרון בגישה שמציג ז'אן ז'אק רוסו (חינוך ללא ענישה וללא פרסים)?

פרק ל', א-י: התשובה, השיבה אל הארץ, והשיבה לה'

לאחר שאמר משה לבני ישראל מה יהיו העונשים שלהם, אם יסורו מדרך הישר, ובתוך אותם עונשים הזכר העונש של יציאה לגלות, מתאר משה בפרק זה את תהליך התשובה והתיקון של אותם מעשים - אשר יוביל את עם ישראל אלוהיו ולארצו.

בתיאור זה כולל משה את קיבוץ הגלויות, החזרה לארץ מהגלות, פריחתה ושגשוגה של הארץ, ולצד תיאורים אלו, הוא גם מתאר את היחס המחודש שיבנה בין עם ישראל ואלוהיו: "ומל ה' אלוהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך".

א. קראו את הפרק, וחשבו אילו תחושות הוא מעורר בכם (הזדהות, אי הסכמה, הכרת תודה, ביקורת וכדומה)

ב. קראו את התגובות השונות המוצגות כאן לפניכם, חשבו עם איזו מהם אתם מזדהים ביותר, וכתבו בעקבותיהם גם את עמדתכם:

אני מאוד מצדה עם הישגיו של הפרק. אני מאמינה שרק בכזו הקדוש ברוך הוא אנו גייס פה. ואני גושבת שאנני. כאני שנוצרו בארץ. במדינה היהודית. לא תמיד יודעים להעריך זאת. ולא מבינים כמה אנחנו צריכים להודות לה' על שזכינו לכך. אני מאמין לא יודעת מה בדיוק הגשבונית שלו. ומדוע דווקא לפני דוד או שנים הקדמה מדינת ישראל. אבל מביינינו זו הזכרה נוצרת לאמת של הגויה. ונצחיות שלה.

אני גושבת בדיוק ההפך. הפרק הזה הוא ההוכחה הכי טובה בעיניי לכך שהגורל שלנו לא גורל בשום אופן באלוהים. אלא במעשים שלנו. עובדה שהמדינה ארץ ישראל אגמי כמעט אפייס שונת זאת לא הגישה בדור שכולם שמרו גויה ומצוות. אלא דווקא בדור שרבים כבר היו גילונים. ולא רק זה. אלא שבכזו הדבה מאתם גילונים - כמו הרצל. צ'בזטינסקי. בן גוריון ואחרים - הקדמה מדינת ישראל!

אני גושבת שאני מסכימה עם שניכם. וגם גולקת על שניכם. מצד אחד אני מאמינה בזב שלם. כמו שאני אמרת. אמה שכתוב בפרק הזה. ולכך שיום יבוא. והגאולה השלימה תגמל - ועם ישראל לא רק ישוב אל ארץ ישראל. אלא גם ישוב בגשובה. אבל מצד שני כמו שאני אמרת. הקמת מדינת ישראל לא נעשתה על ידי אנשים שומרי גויה ומצוות. ורוב האנשים כיום עדיין לא שומרי גויה ומצוות. אז אני לא יכולה להאמין שהיום זו באמת הגאולה שיהיה מדינת ישראל בפרק זה.

אני בכלל רואה את הדברים אחרת. אדעתי הפרק זה הוא קול קורא אכולנו. אבל היהודים הגויים במדינת ישראל והוא קורא לנו לא להסתפק בבנין הפיסי של מדינת ישראל. אלא גם אמש. אברי וללאוד כיצד אנו רוצים שגיי היום והגבירה שלנו יראו. משה לא מסתפק בתיאור של שבת העם ארצו. אלא בשיבה אמקור רוחו. וגאון המשימה המוטלת עלינו. כיום.

פרק ל', יא-יד: "לא בשמיים היא..."

כחלק מדברי החיזוק של משה לבני ישראל, ועידוד לכך שהם יכולים לעמוד במשימה של שמירת התורה והמצוות, הוא אומר להם, שהתורה איננה דבר מופלא ונשגב- הניצב בשמיים- שרק יחידי סגולה יכולים לקיים, כי אם היא קרובה ונגישה לכל אדם באשר הוא אדם.

כי המצוה הזאת, אשר אנכי מצוה היום, לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה הוא. לא בשמים הוא, לאמר- מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה. ולא מעבר לים הוא לאמר- מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה. כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיה ובלבבך, לעשותו.

שאלות לדיון

- מה משמעת המילים "לא בשמיים היא" בדבריו אלו של משה?
- איזה מסר הוא מבקש להעביר לעם ישראל באמירה זו?
- חשבו על דרך נוספת בה ניתן להסביר את משמעותו של ביטוי זה, במנותק מדבריו של משה.

חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין וזה הוא תנור של עכנאי...

באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו היטו. אמר להם: אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח. נעקד חרוב ממקומו מאה ואמרי לה ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. ג. ער בהם רבי יהושע אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מטין ועומדין.

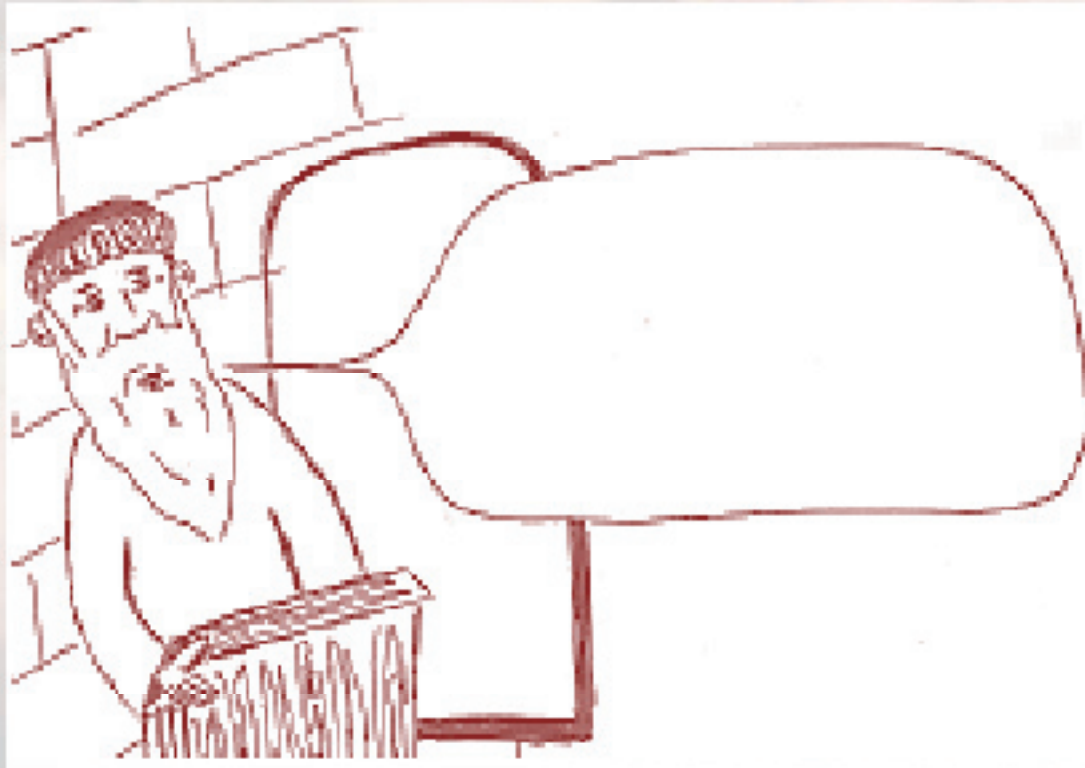
חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום? עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא" (דברים ל') מאי (מה פירוש) "לא בשמים היא"?

אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מדר סיני אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כג) "אחרי רבים להטות". אשכחיה [=מצא] רבי נתן לאלהו (הנביא).

אמר לו: מאי עביד קוב"ה בההיא שעתא? [=מה עשה הקב"ה באותה שעה? כששמע את ר' יהושע אומר- "לא בשמיים היא" ולא קיבל את דברי בת הקול?] אמר לו: קא חייד [=חיידך] ואמר: נצחוני בני נצחוני בני.

מלאו את הקומיקס שלפניכם, על פי הדוח שיח שהתפתח בין רבי יהושע ורבי אליעזר ברגע השיא בסיפור "תנורו של עכנאי" שהופיע בעמוד הקודם:

שאלות לדיון

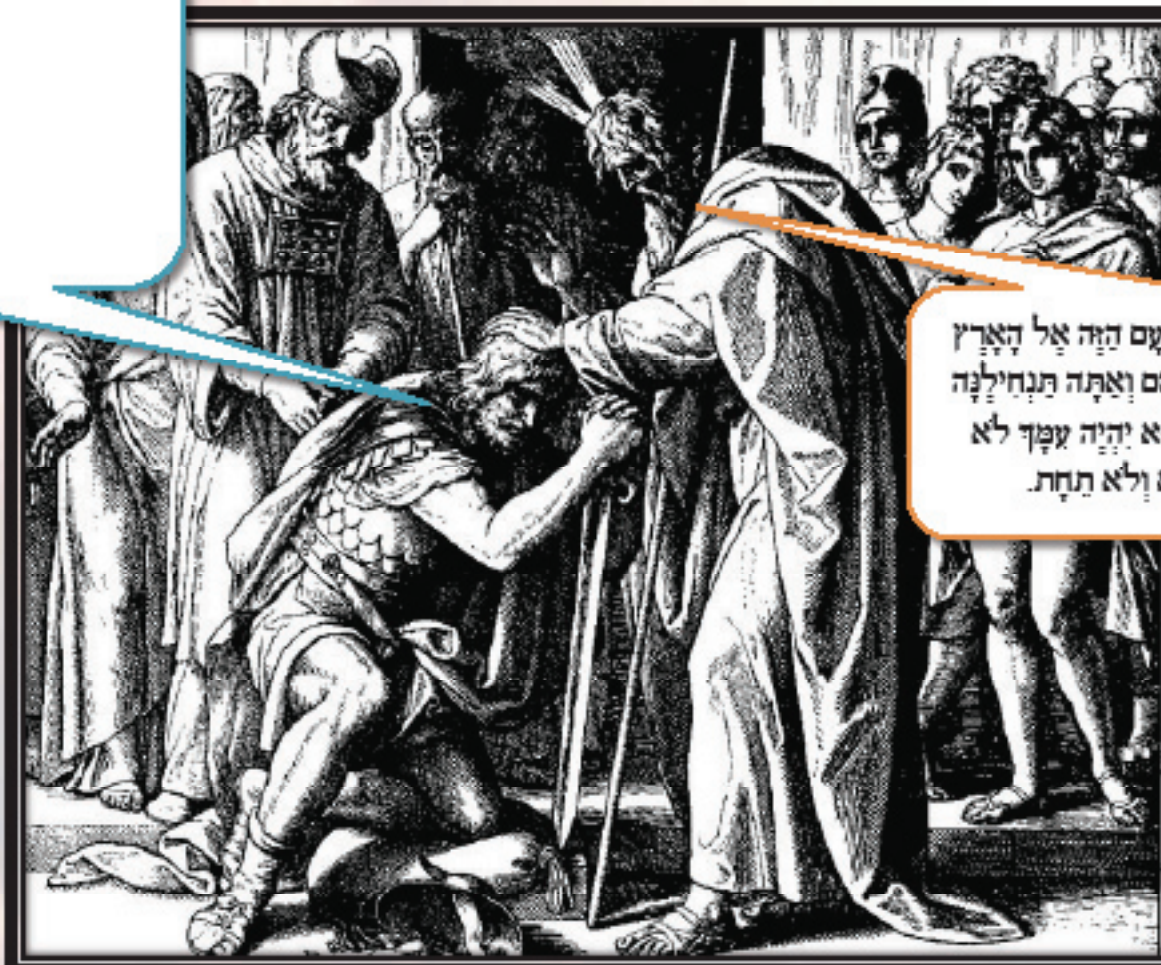
- מה המשמעות של הביטוי "לא בשמיים היא" כפי שפירש אותה רבי יהושע?
- האם פרשנות זו דומה או שונה ממשמעות הביטוי כפי שאתם הבנתם אותו, בדבריו של משה?
- לו הייתם באותה שעה בבית המדרש, האם הייתם מגיבים כמו רבי יהושע, ואומרים: "לא בשמיים היא"?
- מהו המסר שרוצה ללמד אותנו התלמוד בסיפור זה, ביחס לתורה ולהחלטות שאנו מקבלים ביחס אליה?
- כיצד אם מסבירים את תגובתו כביכול של אלוהים לאמירה של רבי יהושע "לא בשמיים היא"?
- מהו המסר שרצו להעביר חכמים בכך שבחרו לחתום כך את הסיפור?

פרק ל"א, א-ח: מינוי יהושע תחת משה

מדרש יוצר

בפסוקים אלו קורא משה אל העם, ואומר להם כי הוא כבר בן מאה ועשרים, ולא יוכל להמשיך להנהיג את העם, ותחתיו הוא ממנה את יהושע. בתיאור הדברים כפי שהוא מסופר בפרק זה, משה מדבר אל יהושע, אך אנו לא שומעים את תגובתו ותשובתו של יהושע לדבריו אלו של משה. יכול להיות, כי אכן, ליהושע לא היה מה לומר בתגובה. אך יכול להיות, גם שחלק זה חסר, כמו שקורה לעיתים בתורה, כשלא כל הפרטים מסופרים. במקומות מעין אלו, באים חכמים ויוצרים מדרש שמשלים את התמונה החסרה.

נסו לדמיין בעצמכם את אותם רגעים, וכתבו מה לדעתכם הייתם עונים לו הייתם במקומו של יהושע לדבריו של משה:

חֹזֵק וְאַמֵץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָם לְתַתּ לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחַלְנָה
אוֹתָם. וְה' הוּא הוֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא
יִדְפֹּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת.

שאלות לדיון:

- על פי הדברים האמורים בתורה ודברי יהושע שייצרתם על פי ראות עיניכם, מהי מערכת היחסים שבין יהושע ומשה?
- האם הציוור שלפניכם, המתאר את הסמכת יהושע על ידי משה, מתאים למערכת היחסים כפי שאתם מדמיינים אותה?
- האם מערכת יחסים זו, מתאימה גם לדבריהם של חכמים, המתארים את הכוחות בין יהושע וכלב באופן הבא: לתיאור של חכמים שאמרו: "פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה" (בבא בתרא ע"ה א')?

פרק ל"א, יד-ל: "כתבו לכם את השירה הזאת"

בהמשך לדבריו של משה, על היותו בא בימים, וכי על יהושע לרשת את תפקידו בהנהגת עם ישראל, קורא ה' ליהושע ומשה, אל אוהל מועד, ומשלים את המינוי של יהושע, בכך שהוא מצווה את יהושע להוביל את עם ישראל לא רק מבחינה צבאית או מדינית, אלא גם מבחינה דתית ורוחנית.

בתוך כך אומר ה' ליהושע ולמשה את המשפט המודגש לפניכם (פסוק יט).
קראו את הפסוקים הקודמים למשפט זה, והמשיכו בקריאת הפסוקים עד תחילת פרק ל"ב.
הסבירו במילים שלכם את המילים המודגשות בפסוק בצבע, ונסו בפירושכם לענות על שאלות אלו:

"וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל."

השירה הזאת – (איזו שירה? למה הכוונה?)

כתבו – (על מי חל ציווי זה?)

קראו את הפירושים שלפניכם:

א. צבעו בצבע את הפירושים הקרובים ביותר לפשט הפסוקים כפי שאתם הבנתם אותם:

ב. כיצד אתם מסבירים את דבריהם של החכמים שלא פירשו על דרך הפשט? מה הם רצו ללמד בפרשנות שלהם?

רמב"ן: השירה הזאת – השירה אשר אגיד לך עתה, והיא האזינו, ויקראה שירה כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה, וכן נכתבה כשירה, כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הגעימה."

רמב"ן: כתבו – "... למשה ויהושע יאווה שיקתבו, כי רצה לעשות יהושע נביאו בחיי משה והנה משה כתבה ויהושע עומד עמו וקורא ורואה..."

רלב"ג: "כבר נתבאר אחרי זה שהשירה היא דברי התורה בכללה עד תומם... היא כוללת כל דברי התורה והשירה עמהם. כי רחוק הוא שתדקק התורה בלימוד השירה הזאת לכל ישראל ובכתיבתה יותר מדקדוקה בשאר הדברים האכרחיים אשר בתורה."

רמב"ם: "מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר: ועתה כתבו לכם את השירה".

(רמב"ם, הלכות ספר תורה, ז, א)

פרק ל"ב: התוכן של שירת האזינו

שירת האזינו היא שיר חינוך ערכי וקריאה לחשבון נפש. לכן על פי מנהג יוצאי מרוקו קוראים את שירת האזינו בתפילת חרית של תשעה באב, במקום שירת הים הנאמרת שם בדרך קבע. השירה מתארת את קורות עם ישראל מראשית דרכו ועד הגעתו לארץ ישראל, והיא כוללת בחובה גם את חטאיהם של עם ישראל כלפי אלוהים, את העונש שיביא עליהם אלוהים בשל כך, ובסופו של דבר גם את התשובה והתיקון.

על פי אחד מפרשני המקרא המפורסמים ביותר, רבי יצחק בן יהודה אברבנאל, השירה מחולקת לשישה חלקים. קראו את השירה וכתבו את הפסוקים המרכיבים כל אחד מהחלקים שלפניכם:

_____ פסוק _____	עד פסוק _____	א. פתיחה:
_____ פסוק _____	עד פסוק _____	ב. חסדי ה' לישראל:
_____ פסוק _____	עד פסוק _____	ג. חטאי ישראל:
_____ פסוק _____	עד פסוק _____	ד. עונשם:
_____ פסוק _____	עד פסוק _____	ה. הענש שלא הביא עליהם וסבותיו:
_____ פסוק _____	עד פסוק _____	ו. נחמת ישראל:

בשירת האזינו, כנראה לשירה, משובצים ביטויים רבים, והלשון בה גבוה במיוחד, בשונה מסגנון כתיבה רגיל של קובץ סיפורים או חוקים.

בחרו ביטוי אחד מתוך שירת האזינו- בדקו את משמעותו בשני פרשנים שונים, והסבירו עם איזה מהפירושים אתם יותר מסכימים או הציעו דרך פרשנות חדשה:

הפרשנות האישית שלכם:

שם הפרשן:
הפרשנות:

שם הפרשן:
הפרשנות:

הביטוי:

פרק ל"ג: "וזאת הברכה" – ברכת משה את השבטים

בדומה לפרידת יעקב מבניו, בסוף ספר בראשית, שם מתוארת ברכתו אליהם, כך גם משה בסוף ספר דברים, רגע לפני שהוא נאסף אל אבותיו, הוא קורא לכל שבטי ישראל, ומברך כל אחד מהם באופן מיוחד.

- א. קראו את פרק ל"ג, ונסו להסביר במילים פשוטות את עיקר הברכה של משה לכל אחד מהשבטים.
- ב. קראו את ההסברים שונים לברכות, אשר חלק מבוססים בעיקר על הפשט, וחלקם קצת מפליגים ממנו הלאה.
- ג. מתחו קו והתאימו בין שם השבט לבין ההסבר של הברכה לזה זכה:

שבט זה התברך שיוביל את עם ישראל מבחינה רוחנית אך לא באמצעות חינוך או עבודה במקדש, אלא מתוך יצירתיות, חיבה וידידות. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד התרבות.

שבט זה התברך בכך שהוא יזנק כארי מהבשן אל שטחים נוספים. אפשר לראות בכך ברכה לניצחונות צבאיים, ואפשר לראות בכך גם למעבר ממקום למקום. על פי פירוש זה בימינו היה מקבל שבט זה את משרד התיירות.

שבט זה התברך בכך שהו יהיה חביב על כך יתר השבטים, ובכך שהוא יוביל אותם למציאות חיים טובה. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד הפנים או משרד האוצר.

שבט זה התברך שמתיו היו מעטים, והוא ימשיך ויתקיים. באופן רחב יותר ניתן לומר כי הברכה שלו הינה לשמור על בריאות כלל עם ישראל. ואם כך, בימינו היינו נותנים לו את משרד הבריאות.

שבט זה התברך בכך שהוא ימשיך ויירש שטחים נוספים, אותם יוכל לפתוח ולבנות. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד הבינוי והשיכון.

שבט זה התברך בכך שיוביל את המשפט והצדק. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד המשפטים.

שבט זה התברך במסחר פורה, בעיקר ביצוא דרך הים, על חופו הוא יושב. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד החוץ, ועוד יותר מכך את משרד הכלכלה והמסחר.

שבט זה התברך בתבואה חקלאית שופעת ומרובה, בהנהגת יתר השבטים, ובשמירה על בטוחנם והגנתם של יתר השבטים. בימינו היה מקבל שבט זה את התפקיד החשוב ביותר בממשלה - את תפקיד ראש הממשלה.

שבט זה התברך שהוא יהיה לעזר לאחיו - הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד הביטחון.

שבט זה התברך שיוביל את עם ישראל מבחינה רוחנית - הן בחינוך והן בעבודת המקדש. בימינו היה מקבל שבט זה את משרד הדתות, ואת הרבנות הראשית לישראל.

שבט ראובן

שבט יהודה

שבט לוי

שבט בנימין

שבט אפרים ומנשה

שבט זבולון ויששכר

שבט גד

שבט דן

שבט נפתלי

שבט אשר

שאלות לדיון:

- קראו שוב את פסוקי התורה המתארים את הברכות. האם הברכות מסודרות על פי סדר השבטים?
- כיצד אתם מסבירים את הסדר בו מופיעים השבטים?
- איזה שבט לא מופיע כלל? כיצד אתם מסבירים זאת?
- אילו שבטים זכו לברכת ההנהגה (שהם ינהיגו את יתר השבטים)? מדוע לדעתכם דווקא שבטים אלו נבחרו לכך?
- מה אנו יכולים ללמוד מכך שכל שבט קיבל ברכה / תפקיד אחר? האם יש תפקיד שהוא חשוב יותר מיתר התפקידים? הסבירו.
- איזו מהברכות היא היפה ביותר לדעתכם?

בחרו את הברכה שאהבתם ביותר, והמחישו אותה בציור (תוכלו לשלב חלק ממילות הברכה בתוך הציור שלכם):

פרק ל"ד: מות משה

פרק ל"ד הוא הפרק האחרון בספר דברים, ובתורה בכלל, והוא מתאר את פרידת משה מעם ישראל, עליו נאמר: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (פסוק י), את עלייתו על הר נבו בכדי להשקיף על ארץ ישראל, ואת מותו וקבורתו, עליו נאמר: "ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה" (פסוק ו). משה ליווה את סיפורי התורה, והיה מהדמויות הבולטות מאז חומש שמות, ועד לספר דברים.

בחרו באחת הדרכים המוצגות לפניכם והציגו את האירועים המשמעותיים ביותר מחייו של משה:

עיתון "מהימים ההם"

כתבו כתבה בה תדווחו על מותו של משה, ולצידה תארו את מסכת חייו של משה. עצבו את העבודה כך שתראה כעיתון. הוסיפו ציורים, תמונות ועיטורים מתאימים.

קטע מיומנו של משה

כתבו קטע מיומנו של משה, המתאר את אחד האירועים המשמעותיים ביותר מחייו. התייחסו לתחושותיו של משה, ליחסיו עם עם ישראל, עם אלוהים, ועם דמויות אחרות. הוסיפו ציורים, תמונות או עיטורים מתאימים.

משחק

הכינו משחק הקשור לחייו של משה. חשבו על משחק בו תוכלו להציג כמה שיותר אירועים משמעותיים מחייו של משה. (פאזל, תשבץ, משחק זיכרון, רביעיות, לוטו, וכדומה)

ראיון בטלוויזיה עם משה

הכינו ראיון עיתונאי עם משה. חשבו על שאלות חשובות שהייתם רוצים לשאול אותו. את הריאיון אפשר להציג בפני הכיתה, אך בכל מקרה, חייבים גם להגיש אותו כתוב.

בבדיקת העבודה תהיה התייחסות להיבטים הבאים:

- ניסוח ברור ותקין
- כתיב מדויק
- כתב ברור וקריא
- עיצוב אסתטי וטאה
- יצירתיות
- עמידה בלוח הזמנים

פרק ל"ד: מי כתב את הפסוקים האחרונים של התורה?

על פי הגישה המסורתית את חמשת חומשי תורה כתב משה. אך הפסוקים האחרונים של התורה מעוררת שאלה על הנחת יסוד זו - שכן בפסוקים אלה מתואר מותו של משה, וכיצד כתב משה את מותו? או בלשוננו של מדרש חז"ל: "אפשר שמת משה וכתב 'וימת שם משה'?" ואם לא משה כתב זאת, מי אם כן כתב את אותם שמונה פסוקים?

לפניכם תשובות שנתנו חכמים שונים מעם ישראל לאורך הדורות, קראו אותם, וחשבו עם איזה מהתשובות אתם מזדהים ביותר?

"אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע בן נון, דברי רבי יהודה ויש אומרים רבי נחמיה.
אמר לו רבי שמעון (בר יוחאי): אפשר ספר תורה חסר אות אחת? ... אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה כותב ואומר, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע."
(תלמוד בבלי, מסכת מנחות, דף ל, ע"א)

"בדמע - נוזל כזה נקרא כיום 'דיו סימפֶּטֶטית' (דיו סתרים), וישנם גם נוזלים שמהם מתהוות אותיות, שעם הכתיבה אינן ניתנות לקריאה, אבל הן נראות לאחר זמן.
מסתבר שכוונת המילה 'דמע' במאמרנו היא דיו סתרים מעין זאת. בלשון ערב 'דמעה' הוא מין שרף הניטף מצמחים. ייתכן שגם בימי התנאים קראו 'דמע' לנוזל כזה ששימש לכתיבת כתבי סתרים.
נותר לנו רק לברר מה הוא דיו, מבחינת ההלכה, של כתב סתר כזה, שניתן לקריאה רק לאחר שימוש באמצעי אחר."

(רד"צ הפומן, מאמר זה נכתב במקורו בגרמנית ונתפרסם בכתב העת 'ישורון', כרך שני. בתרגום לעברית בידי אשר וסרטייל הוא מופיע בין הנספחים שבסוף פירושו של הרב הופמן לספר דברים, כרך ב עמ' תקעז-תקפב.)

"מכל הדברים הללו ברור כשמש בצהריים, כי החומש לא נתחבר בידי משה, כי אם בידי איש אחר שחי דורות רבים אחרי משה..."
(מאמר תיאולוגי-מדיני, ברוך שפינוזה)

